

EHL-İ SÜNNET'E GÖRE EHL-İ BEYT'İN KONUMU -SEKALEYN HADİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME-

Adil YAVUZ*

POSITION OF AHL AL-BAYT ACCORDING TO AHL AL-SUNNAH A CRITIQUE OF THE HADITH OF THAQUALAIN

This hadith being known as the hadith of thaqualain, is one of the narrations, which are employed by the Shia to support their doctrine. However, this account occurs in the Sunnite canonical books of hadith. In this article, we examined its authenticity as well as the meaning of this hadith. In addition, we evaluated what is the loyalty to the Ahl al-bayt of the Prophet along with the Qur'an. Narrations of Thaqualain hadith narrate to us two different traditions of the Prophet (Peace be upon Him). He said that "O People! I am leaving a thing among you that if you hold on to, you never go astray; the book of Allah" during his pilgrimage at Arafat Hill. In some narrations, and he added that "and my sunnah". He said that "I have left two precious thing (thaqualain) among you. One of which is greater than the other. The book of Allah and my Ahl al-Bayt. So watch out how you treat them after me", during the course of his return journey from Mecca to Madinah at Ghadir Khumm. In other words, he asked people to know their honor and rights and to respect them. Nevertheless, in some narrations, "they will never separate until they return to me by the side of the Pool (the Kawsar)" is a fabricated narration.

GİRİŞ

Sekaleyn hadisi, Ehl-i sünnet ve Şia kaynaklarında yer alan, Şia tarafından kendi düşünce ve anlayışları için temel olarak gösterilen rivayetlerden biridir. Bu yönüyle hadisin sened ve metin açısından değerlendirilmesi ve anlaşılması önemli bir problem olarak gündeme gelmiştir. Genellikle "Size iki önemli şey (sekaleyni) bırakıyorum, onlara sıkı sarıldığınız sürece asla sapıtmazsınız. Onlar, Allah'ın kitabı ve Ehl-i beyt'imdir" şeklinde özetlenebilecek bir muhtevaya sahip olan sekaleyn hadisi, bulunduğu kaynaklarda birbirinden farklı lafızlarla yer almaktadır.

Şii literatürde son derece önemli bir yer işgal eden bu hadisin esas dikkat çeken yönü, Ehl-i sünnet literatürünün temel kaynaklarında da yer almasıdır. Çünkü o, Şiilere göre zaten mütevatir olarak kabul edilmekte¹ ve kendi ideolojilerini destekleyen

*Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. ayavuz@selcuk.edu.tr.

¹ Abdülhüseyin en-Necefî, bu hadisi sahabeden 110, tabiundan 84, sonraki hadisçilerden 360 kişinin rivayet ettiğini söyleyip isimlerini saymıştır. Bkz. en-Necefî, Abdülhüseyin Ahmed, *el-Gadir fî'l-kitâb ve's-sünne ve'l-edeb*, Beyrut 1977, I, 14-151. Benzer bir görüş için bkz. Meylânî, Seyyid Ali Hüseyinî, *Hadisü's-sekaleyn tevatüruhu ve şikluhu kemâ fi kütübî's-sünne, nakd limâ ketebahu'd-duktûr es-Sâllûs*, s. 41-52. İnternetteki (<http://www.rafed.net/books/aqaed/thaqualain/>) adresinden indirilmiştir. 12/12/2004.

bir rivayet olarak kullanılmaktadır.² Bu bağlamda, hadisin Şif kaynaklardan çok, Ehl-i sünnet kaynaklarındaki durumunun incelenmesi önem arz etmektedir. Acaba bu hadis gerçekten mütevatir midir?³ Mütevatir olduğunun kabul edilmesi halinde, hadis usulü açısından tenkit dışı tutulup, muhtevasının üzerinde yoğunlaşarak gereğinin yapılması gerekecektir.⁴ Şayet hadisin tarikleri tevatür seviyesinde değilse, hadisin senet tenkidi açısından durumu nedir? Eğer sahîh kabul edilecek olursa muhtevasında anlatılmak istenen nedir? Bu rivayetlerde Ehl-i beyt (Âl-i Beyt ya da İtrat) tanımlanmış mıdır? Hadisin değişik rivayetlerinde yer alan ifadelerden, Ehl-i beyt'in gerçekten Kur'an gibi ümmetin sapıtılmamasını sağlayacak bir hidayet rehberi olduğu anlaşılabilir mi? Makalede bu ve benzeri sorulara cevap bulunmaya çalışılacaktır.

Daha önce kaleme alınan çalışmalarda, *sekaleyn* hadisi ile ilgili rivayetler incelenmek suretiyle bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Ancak yapılan incelemelerde dikkatten kaçan bazı yönlerin⁵ olduğu görülmektedir. Çalışmada bu hususlara da işaret edilecektir.

Burada hadisin Ehl-i sünnet kaynaklarındaki rivayetleri esas alınarak bir değerlendirme yapılacaktır. Şia, hadisi mütevatir olarak kabul edip, kendi siyasi anlayışına dayanak olarak gösterdiğinden, onların bu hadis ile ilgili rivayetleri üzerinde durulmayacaktır. Hadisin bazı rivayetlerinde, Hz. Peygamberin bıraktığı emanet olarak sadece "Allah'ın kitabı" veya "Allah'ın kitabı ile Peygamberin sünneti" ibareleri geçmektedir. Konumuzla ilgisi dolayısıyla, onlar da aktarılıp değerlendirilecektir.

² Şia, *sekaleyn* hadisini kendi imamet düşüncelerinin önemli dayanaklarından biri olarak değerlendirir. Şiaya göre, imamet meselesi, itikadi bir meseledir ve usûlü'd-dîn'in esaslarındandır. Bkz. Meclîsî, Muhammed Bâkır, *Bihârul-envârî'l-câmîa li durrarî'l-ahbârî'l-cimmetî'l-ethâr*, Beyrut 1983, XXXVII, 190-191; Meylânî, age. s. 6. Cemal Sofuoğlu, "Gadir-i Hum Meselesi" adlı makalesinde şu bilgiyi vermektedir: "Şif müelliflerden Muhammed Takiy el-Hâkim, bu hadisi Şia'nın büyük delillerinden biri olarak görmekte ve üzerinde uzun tahliller yapmaktadır. Ona ve diğer bazı şif müelliflere göre, bu hadis mütevatirdir. Çünkü Ehl-i sünnet'ten 39, Şia'dan ise 82 tariki vardır." Bkz. Sofuoğlu, Cemal, "Gadir-i Hum Meselesi", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c: XXVI, Ankara 1983, s. 469. Şia'nın Gadir

Hum'daki *sekaleyn* rivayetine verdiği önem ve o günü kendilerine bayram edinmeleri konusunda bkz. Demircan, Adnan, *Hz. Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadiru Hum Olayı*, İstanbul 1996, s. 38-42.

³ İbn Hacer Heytemî, bu hadisin 20'den fazla sahabeden rivayet edildiğini söylemektedir. Bkz. Heytemî, Ahmed b. Hacer, *es-Savâiku'l-muhrîka fi'r-redd ala ehli'l-bida' ve'z-zendeka*, İstanbul 1986, s. 150.

⁴ Mütevatir hadislerin ilim veya zan ifade etmesi ve hükmü konusu çeşitli yönleriyle tartışılmıştır. Bu konuda bilgi için bkz. İmam Şâfiî, *er-Risâle*, thk. A. M. Şakir, byy, ts, 357-359; Hatib el-Bağdâdî, *el-Kıfâye*, Beyrut, 1988, s.16-18; Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî, *Mizânul-usûl*, thk. M.Z. Abdilber, Katar, 1984, s.423; İbnü's-Salâh, Osman b. Abdurrahman, *Ulûmu'l-hadîs*, Dımaşk, 1986; 267-269; Alâuddin el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, I-IV, Beyrut, 1997, II,533; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *İrşâdu'l-fuhûl*, Beyrut, 1992, s. 90; Koçkuzu, A. Osman, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vahitlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri*, Ankara, 1988, s.69-75; Saklan, Bilal, *Mütevatir Hadisler ve Meseleleri*, (basılmamış yüksek lisans tezi) İstanbul 1986, s. 24-36.

⁵ Hikmet Zeyveli, *sekaleyn* hadisi ile ilgili rivayetleri, senedleri hakkında tafsilatlı bir değerlendirme yapmaksızın daha çok muhtevalarından hareketle inceleyerek, ümmetin sadece Kur'an'a uymasının vasiyet edildiği sonucuna ulaşmıştır. Bkz. Zeyveli, Hikmet, *Kur'an ve Sünnet Üzerine Makaleler*, İstanbul 2003, s. 19-24. Bünyamin Erul, *sekaleyn* hadisini inceleyerek rivayetler arasında tearuz olduğu ve mezhep taasubuyla hadise idrac yapılmış olabileceği ihtimalinden bahsetmiştir. Bkz. Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara 2000, s. 26-32. Benzer bir şüphenin daha önce C. Snouck Hurgronje (m.1936) tarafından dile getirildiğini, Hatiboğlu haber vermektedir. Bkz. Hatiboğlu, M. Said, "Batıdaki Hadis Çalışmaları Üzerine", İslami Araştırmalar, c: VI, sy: 2, Ankara 1992, s. 110. Adem Dölek ise, "Sekaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi", Marife, yıl: IV, sy: 3, Konya 2004, s. 149-173 adlı makalesinde hadisin rivayetlerini incelemiştir. Ancak bu yazıda, ravilerle ilgili tespitler dikkate alınarak muhtevası farklı olan rivayetler arasında tercih veya telif yoluna gidilmemiştir.

Otuza yakın rivayetin incelendiği bu çalışmada, makalenin sayfa sayısını makul seviyede tutabilmek için senedler tercüme edilmeyerek ravi isimleri art arda sıralanmıştır. Anlamları aynı veya birbirine yakın olan rivayetlerin tercümeleri tekrar edilmeden senedi kaydedilip sonra bu benzerliğe işaret edilmiştir. Ayrıca yeri geldikçe, rivayetlerde göz önüne alınması gereken farklılıklara dikkat çekilmiştir. Hadisler incelenirken sahabi ravilerine göre gruplandırılarak tetkik edilmiştir.

I- RİVAYETLER VE SENED DEĞERLENDİRMESİ

ZEYD B. ERKAM RİVAYETLERİ

a. Müslim Rivayeti I

Züheyr b. Harb (234/848)⁶ ve Şücâ' b. Mahled (235/849)⁷ birlikte İsmail b. İbrahim İbn Uleyye (193/809)⁸ -Ebu Hayyân (145/762)⁹ -Yezid b. Hayyân senediyle aktarıldığına göre, Yezid b. Hayyân¹⁰ şöyle demiştir: Ben, Husayn b. Sebra ve Ömer b. Müslim (birlikte), Zeyd b. Erkam (68)¹¹ın yanına gittik. Biz onun yanına oturunca, Husayn şöyle dedi: Zeyd! Birçok hayra nail oldun. Rasulullah (sav)'i gördün, onun hadislerini dinledin. Onunla birlikte savaşlara iştirak ettin, arkasında namaz kıldın. Birçok hayra nail oldun. Ey Zeyd! Rasululahu (sav)'den işittiğin hadislerden bize rivayet et. (Bunun üzerine Zeyd) şöyle dedi:

-Ey Kardeşimin oğlu! Vallahi yaşımla ilerledi, devrim geçti. Rasulullah (sav)'den dinleyip anladıklarımın bir kısmını unuttum. Rivayet edebildiklerimi kabul edin. Rivayet edemediklerimden dolayı da beni sorumlu tutmayın. Sonra sözüne devam ederek şöyle dedi: Bir gün Rasulullah (sav), Mekke ile Medine arasında bulunan Hum¹²

⁶ Züheyr b. Harb. İbn Hibbân, onu *mutkîn* ve *zabıt* olarak değerlendirir. Nesâî, onun için *sika* ve *me'mûn* demiştir. Onun hadis aldığı kimseler arasında, İbn Uleyye bulunmaktadır. Bkz. İbn Hibbân, Muhammed, *Kitabü's-sikât*, Haydarabad 1973, VIII, 256-257; Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehu rivâyetün fi'l-kütüb's-sitte*, thk. İzzet Ali İd, Musa Muhammed Ali, Kahire 1972, I, 326; İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Tehzîbü't-Tehzîb*, thk. Ömer Selâmî, Ali b. Mes'ud, Beyrut 1996, II, 206-207.

⁷ Şücâ' b. Mahled. Zehebî, onun hakkında *lucce* değerlendirmesini nakletmektedir. İbn Hacer, onu Ebu Zür'a ve Ahmed b. Hanbel'in *sika* olarak değerlendirdiğini söylemektedir. İbn Hibbân, age. VIII, 313; Zehebî, *Kâşif*, II, 5; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 478.

⁸ İbn Uleyye, İsmail b. İbrahim b. Miksem el-Esedî el-Basrî (194/810). Yahya b. Maîn, onu *sika* ve *me'mûn* olarak değerlendirmiştir. Ebu Davud ise, İsmail b. Uleyye'den başka rivayetinde yanılmayan hiçbir muhaddis yoktur, demiştir. Ebu Hayseme Züheyr b. Harb'in ondan rivayeti bulunmaktadır. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 118-119; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 235-237.

⁹ Ebu Hayyân Yahya b. Saîd et-Teymî, Yezid b. Hayyân'dan rivayet aktarmış, ondan rivayet alanlar arasında İsmail b. Uleyye de bulunmaktadır. Yahya b. Maîn onu *sika* olarak değerlendirmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VII, 592; Mizzî, Cemalüddin Yusuf, *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut 1992, XXXI, 323-325; Zehebî, *Kâşif*, III, 256.

¹⁰ Yezid b. Hayyân'ın hadis aldığı kimseler arasında Zeyd b. Erkam bulunmaktadır. Ondan rivayette bulunanlar arasında kardeşinin oğlu Ebu Hayyân et-Teymî vardır. Nesâî, onu *sika* olarak değerlendirmiştir. İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. V, 536; Mizzî, age. XXXII, 112; Zehebî, *Kâşif*, III, 276.

¹¹ Zeyd b. Erkam, *Sıffîn'de Hz. Ali ile beraber olmuştur. Onun yakın arkadaşlarındandı. Kûfe'ye yerleşti. H. 68 yılında orada vefat etti. Bkz. İbn Abdülberr, Yusuf, el-İstiâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. el-Bicâvî, Kahire 1960, II, 535-536; İbnü'l-Esrîr, Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-gabe fi ma'rifeti's-sahâbe*, Kahire 1970, II, 276; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyiz's-sahâbe*, Kahire 1328, I, 560.

¹² Gadîru Hum, Kilâb b. Mürre oğullarına ait bir kuyunun adıdır. Mekke ile Medine arasında Cuhfe muntakasındadır. Cuhfe'ye üç mil mesafededir. Bkz. Yakut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut byy. II, 389; Endelüsî, Abdullah b. Abdulazîz, *Mu'cemu ma'sta'cem min esmâ'ir-bilâd ve'l-mevâdi*, thk. Mustafa es-

denilen suyun olduğu yerde bize konuşma yapmak üzere ayağa kalkıp Allah'a hamd ve senada bulunarak nasihat etti ve (bazı şeyleri) hatırlattı, sonra da şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Dikkat ediniz. Ben de bir beşerim. Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim de icabet edeceğim vakit yaklaşıyor. Ben size sekaleyni bırakıyorum. Bunlardan ilki Allah'ın kitabıdır ki, onda hidayet ve nur vardır. Allah'ın kitabını alın (önem verin) ve ona sınıksız sarılın." (Bu minval üzere insanları Allah'ın kitabına teşvik edip ona yönlendirdi.) Sonra da sözüne devam ederek şöyle buyurdu: (Bunların ikincisi ise) "Ehl-i beyt'imdir. Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatıyorum, Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatıyorum, Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatıyorum."

Bunun üzerine Husayn, ona "Ey Zeyd! Peygamberin Ehl-i beyt'i kimdir? Onun hanımları da onun Ehl-i beyt'inden değil mi? dedi. Zeyd de, hanımları da Ehl-i beyt'indedir, ancak onun esas Ehl-i beyt'i, kendisinden sonra, kendilerine sadaka haram kılınanlardır" dedi. Husayn, "onlar kimlerdir?" diye sordu. Zeyd: "onlar; Ali'nin âli, Ca'fer'in âli, ve Abbâs'ın âli'dir" dedi. Husayn, "Bunların hepsi (sadaka almaları) kendilerine haram kılınanlar mıdır?" diye sordu. Zeyd de "evet" dedi.¹³ İbn Kesîr de hadisin söylendiği Gadîru Hum olayını, Zeyd b. Erkam'dan rivayet edilen hadisi esas alarak nakleder.¹⁴ Bu hadisin senedi muttasıl ve ravileri sikadır. Ancak sonunda yer alan, Ehl-i beyt'in kimler olduğu ile ilgili olarak söylenenler, Zeydin kendi kanaatini aksettirmektedir. Bu kısmın, Nebî (sav)'e ait (merfu) bir haber olmadığına dikkat edilmeli ve ona göre değerlendirilmelidir.

b. Müslim Rivayeti II

Yukarıdaki Züheyr rivayetinin benzeri olduğuna işaretle tahrir eden Müslim, bu rivayetin sadece senedini vermektedir. Rivayetin senedi şöyledir. Muhammed b. Bekkâr b. Rayyan (238/852)¹⁵-Hassân b. İbrahim (186/802)¹⁶-Saîd b. Mesrûk (127/745)¹⁷-Yezîd b. Hayyân-Zeyd b. Erkam-Nebî (sav). Yine bu isnadla kaydedilen bir rivayet ise şu şekilde nakledilmektedir: Yezid b. Hayyân şöyle demiştir: "Zeyd'in yanına girdik ve ona şöyle dedik: Birçok hayra nail oldun. Rasulullah (sav)'i gördün. Arkasında namaz kıydın" diyerek, Ebu Hayyân hadisinin benzerini rivayet etti. Bu hadisin metnine göre Peygamber (sav) şöyle demiştir: "*Dikkat ediniz! Size sekaleyni*

→ →

Saka, Beyrut 1983, II, 368, 510.

¹³ Müslim, b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk. M. Fuad Abdulkakî, Kahire 1991, Fedâilu's-sahabe, 36 (2408), (IV, 1873).

¹⁴ Bkz. İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut 1966, V, 208-209.

¹⁵ Muhammed b. Bekkâr b. Rayyân el-Bağdâdî'yi, İbn Şahin sika ravilerle ilgili eserinde kaydetmiştir. Onun hadis aldığı kimseler arasında Hassân b. İbrahim de yer almaktadır. Darakutni, onu sika olarak değerlendirmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. IX, 88; İbn Şahin, Ömer b. Ahmed, *Tarihu esma's-sikât mimmen nukile anhumu'l-ilm*, thk. Abdulmu'ti Emîn Kal'acî, Beyrut 1986, s. 283; Zehebî, *Kâşif*, III, 24; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 46-47.

¹⁶ Hassân b. İbrahim b. Abdullah el-Kirmânî'nin rivayet aldığı kimseler arasında Saîd b. Mesrûk bulunmaktadır. Ebu Zûr'a onun için *la be'se bili* demiş, Nesâî ise *leyse bi'l-kaviyy* değerlendirmesini yapmıştır. İbn Hacer, sadûktur demiş ve bazı rivayetlerinde hata ettiğini söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VI, 224; İbn Adiy el-Cürcânî, Abdullah, *el-Kâmil fi duafâ'r-ricâl*, Beyrut 1997, III, 253-261; Zehebî, *Kâşif*, I, 215; a. mlf., *el-Muğnî fi'd-duafâ'*, thk. Ebu'z-Zehrâ Hâzim, Beyrut 1997, I, 243; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 530-531; a. mlf., *Lisân*, Beyrut 1971, VII, 195.

¹⁷ Saîd b. Mesrûk el-Kûfî. Rivayet aktardığı kimseler arasında Yezîd b. Hayyân bulunmaktadır. İbn Maîn, Ebu Hâtim, İclî ve Nesâî, onu *sika* olarak değerlendirmişlerdir. Bkz. İbn Hibbân, age. VI, 371; Zehebî, *Kâşif*, I, 372; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 338-339.

bırakıyorum. Onların ilki, Allah Azze ve Celle'nin kitabıdır ki o Allah'ın ipi (gibi)dir. Kim ona tabi olursa hidayet üzere olur. Kim de onu terk ederse dalalet üzere olur." Bu rivayette (Yezid b. Hayyân) şöyle demektedir: "Biz, (Zeyd'e) 'Onun Ehl-i beyt'i kimdir? Hanımları mıdır' dedik. Zeyd: 'Hayır, Allah'a yemin olsun ki, kadın, (evlendiği) erkekle bir süre beraber olur, sonra erkek onu boşar, o da ailesine ve kavmine döner. Peygamber'in Ehl-i beyt'i nesebi ve sadaka almaları kendilerine haram olan yakınlarıdır' dedi."¹⁸

c. Müslim Rivayeti III

Müslim, hem Ebu Bekr b. Ebî Şeybe (235/849)¹⁹-Muhammed b. Fudayl (194/810)²⁰ hem de İshak b. İbrahim (238/852)²¹-Cerîr (188/804)²² tarihiyle Ebu Hayyân'da birleşen bir senedle bu hadisi tahrir etmektedir. Müslim, bu rivayetin, İsmail b. İbrahim b. Uleyye hadisinin benzeri olduğuna işaret eder. Cerîr rivayetiyle aktarılan metinde, farklı olarak şöyle denildiğini belirtir: "...Allah'ın kitabıdır ki, onda hidayet ve nur vardır. Kim ona sıkı sarılıp iyi bir şekilde bağlanırsa, hidayet üzere olur. Kim de, ona uymada hata ederse, sapıtır."²³

d-Tirmizî Rivayeti

(Ali b. Münzir el-Kûfî (256/870)²⁴-Muhammed b. Fudayl-A'meş (148/765)²⁵-Atıyye (111/729)²⁶ -Ebu Saîd (74/693)²⁷-(Rasulullah sav). (Hadisin bir diğer senedi ise

¹⁸ Müslim, Fedâilu's-sahabe, 37, (IV, 1874).

¹⁹ Ebu Bekr b. Ebî Şeybe. Esas adı, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Şeybe'dir bkz. İbn Hacer, age. VI, 293. Onun hadis naklettiği kimseler arasında Muhammed b. Fudayl bulunmaktadır. İclî ve Ebu Hâtim onun için sika demişlerdir. Bkz. İbn Hibbân, age. VIII, 358; Zehebî, *Kâşif*, II, 124; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 239-240.

²⁰ Muhammed b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî el- Kûfî. İbn Şahin, onu *sika* ravilerle ilgili eserinde zikretmiştir. Zehebî onun *sika* ve *şif* olduğunu belirtmiştir. Onun hadis rivayet ettiği kimseler arasında A'meş ve Ebu Hayyân et-Teymî de yer almaktadır. Onun hakkında İbn Maîn, sika, Ebu Zür'a *sadûk*, Nesâf ise *la be'se bil* demıştır. İbn Sa'd, bazı alimlerin onun rivayetiyle ihticac etmediğini ve gulât-ı şia'dan olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Şahin age. s. 291; Zehebî, *Kâşif*, III, 89; a. mlf., *Muğni*, II, 362; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 241-242; a. mlf., *Lisân*, VII, 372.

²¹ İshak b. İbrahim b. Mahled el-Hanzalî. İbn Râhuye olarak tanınır. Onun rivayette buldukları arasında Cerîr bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel onun için Irak'ta onun benzerini bilmiyorum, buralardan Horasan'a onun gibi (alim) gitmedi demıştır. Bkz. İbn Hibbân, age. VIII, 115-116; Zehebî, *Kâşif*, I, 106; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 200-201.

²² Cerîr b. Abdulhamîd ed-Dabbî. Kûfe'de yetişti sonra Rey şehrine yerleşti. Ebu Hayyân et-Teymî'den rivayette bulunmuştur. Ondan rivayette bulunanlar arasında İshak b. Râhuye (b. İbrahim) bulunmaktadır. Nesâf onun için sika, İbn Hıraş *sadûk*, Ebu'l-Kasım Lâlikâf, sikahı üzerinde icma edildiğini söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VI, 145; Zehebî, *Kâşif*, I, 182; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 427-428.

²³ Müslim, Fedâilu's-sahabe, 36, (IV, 1874).

²⁴ Ali b. Münzir b. Zeyd et-Tarikî el-Kûfî. Nesâf, onun *sika* ve *mutaasıp bir bir şif olduğunu* söylemiştir. Darakutni el-Kûfî hakkında *la be'se bil* demiş, Mesleme b. Kasım ise onun *şif olduğunu* söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VIII, 474; Zehebî, *Kâşif*, II, 296; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 231-232.

²⁵ A'meş, Süleyman b. Mihran el-Kûfî. Enes'ten rivayetleri varsa da ondan hadis dinlediği sabit değildir. Yahya b. Maîn onun *sika* olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim er-Râzî, Abdurrahman, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil*, Beyrut 1952, IV, 146-147; İbn Hibbân, age. IV, 302; Zehebî, *Kâşif*, I, 401; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 422-424.

²⁶ Atıyye b. Sa'd b. Cünade el-Avfî el-Kûfî. Ebu Saîd, Zeyd b. Erkam gibi sahâbilerden hadis rivayet etmiştir. Ondan da, A'meş hadis nakletmiştir. Onun hakkında İbn Maîn, *sâlih*, Ebu Zür'a *leyyin*, Ebu Hâtim ve Nesâf *zayıf* değerlendirmesi yapmışlardır. *Onun Kâfe Şi'leri arasında sayıldığı nakledilmiştir.* Atıyye'nin önceleri Ebu Saîd el-Hudri'den hadis rivayet ettiğini, o vefat edince, Kelbî ile oturup kalktığını ve ondan aldığı rivayetleri naklederken, Kelbî'ye Ebu Saîd künyesi takarak hadisleri naklettiği ve sanki Ebu Saîd el-Hudri'den naklediyormuş intibai uyandırdığı (*tedlis yaptığı*) söylenmiştir. Es-Sâcî, *huccet olmadığını ve Hz.*

şöyledir:) A'meş-Habib b. Ebî Sabit (119/737)²⁸-Zeyd b. Erkam) tarikiyle aktarılan rivayete göre Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Ben size (iki şey) bırakıyorum. Ona sıkı sarılırsanız, benden sonra asla sapıtırmazsınız. Onlardan biri diğerinden daha büyüktür (ki o), semadan yeryüzüne uzatılmış bir ip (gibi) olan Allah'ın kitabıdır. (Diğeri de) ıtratım (Ehl-i beyt'im)dir. Onlar, Kevser Havz'ında bana kavuşuncaya kadar birbirlerinden asla ayrılmayacaklardır. Bu ikisi hakkında beni nasıl izleyeceğinize dikkat ediniz."²⁹ Tirmizî, bu hadisi-hasen garîb olarak değerlendirmiştir. Ancak bu rivayette geçen "Onlar, Kevser Havz'ında bana kavuşuncaya kadar birbirlerinden asla ayrılmayacaklardır" ziyadesi, diğer sahîh rivayetlere nispetle şâzdır. Senedinde, Ali b. Münzir, Atıyye ve A'meş gibi şif olduğu belirtilen ve cerh edilen ravilerin olması da dikkat çekmektedir. Diğer sahîh rivayetlere nispetle şâz olan bu ziyadenin, şif düşünceye sağlayacağı destek, rivayetteki bu ziyadenin kabulünü imkansız hale getirmektedir. İbn Teymiye, bu hadisin, Ahmed b. Hanbel'e sorulduğunda, onu zayıf olarak değerlendirdiğini kaydetmektedir.³⁰

e- Müsned Rivayeti I

Müsned'den nakledeceğimiz hadislerin senedlerinin başında yer alan Ahmed b. Hanbel ve oğlu Abdullah sika ravilerdir.³¹

(İsmail b. İbrahim (193/809)³²-Ebu Hayyân et-Teymî-Yezîd b. Hayyân-Zeyd b. Erkâm)

Bu isnadla Müsned'de nakledilen rivayet,³³ Müslim, Fedâilu's-sahabe, 36 (2408), IV, 1873) de kaydedilmiş olan rivayetle mana açısından aynıdır. Ancak bu hadisin sonunda ilave bazı bilgiler verilmiştir. Sadece onları aktarmak istiyoruz.

Yezîd b. Hayyân, Zeyd b. Erkam'ın bu görüşmelerinde (şunları da) anlattığını ilave etmektedir. Zeyd b. Erkam şöyle dedi: "Ubeydullah b. Ziyad bana haber gönderdi, ben de yanına gittim.³⁴ O, bana "senin rivayet edip aktardığın, bizim de Allah'ın kitabında bulamadığımız bu hadisler neyin nesidir? Peygamberin Cennette bir havuzu olduğunu naklediyormuşsun" dedi. Zeyd, "biz onu Rasulullah'tan naklettik ve onu bize va'd etti" dedi. Ubeydullah, "yalan söylüyorsun, sen sadece söylediğini

→ →

Ali'yi tüm sahabeden üstün gördüğünü nakletmiştir. Zehebî zayıf olduğu konusunda icma edildiğini söylemiştir. Bkz. İbn Adiy, age. VII, 84; Mizzî, age. XX, 145-146; Zehebî, *Kâşif*, II, 269; a. mlf., *Muğni*, II, 62; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 138-139.

²⁷ Burada, Atıyye'nin Kelbî'yi Ebu Saîd diye künyeleterek (tedlis yaparak) rivayet etme ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

²⁸ Habîb b. Ebî Sabit el-Esedî el-Kûfî. Enes b. Malik ve Zeyd b. Erkam gibi meşhur sahabilerden hadis rivayet etmiştir. Ondan hadis nakledenler arasında A'meş, bulunmaktadır. İbn Maîn ve Nesâî sika olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Hibbân, age. IV, 137; Zehebî, *Kâşif*, I, 201; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 490-491.

²⁹ Tirmizî, Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil, Beyrut 1994, Menâkıb, 31 (3813), V, 434.

³⁰ İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdulhalim, *Minhacü's-sünneti'n-nebeviyye*, thk. Muhammed Reşad Salim, Kahire 1989, VII, 394.

³¹ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 68; II, 71; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 113-115; III, 90-91.

³² İsmail b. İbrahim b. Uleyye. Onun hakkında Zehebî, imam huccet değerlendirmesini yapmıştır. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 118-119.

³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İstanbul 1992, IV, 366-367.

³⁴ Dölek makalesinde (s. 159) rivayetin bu kısmını " Abdullah b. Ziyâd dedi ki, Zeyd'e vardım." şeklinde tercüme etmiştir. Hâlbuki "Ubeydullah b. Ziyad bana haber gönderdi, ben de yanına gittim." şeklinde tercümesi daha uygun görünmektedir. Metnin ilgili bölümü şu şekildedir: (فقال بعث الي عبد الله بن زياد فأخبره...)

bilmeyen bir ihtiyarsın" dedi. Bunun üzerine Zeyd, "ben şunu Rasulullah'tan kulağımla işittim ve iyi de anladım ki, o 'Kim bile bile benim üzerimden yalan uydurursa, Cehennemdeki yerine hazırlansın' buyurmuştur; ben asla Peygambere yalan isnat etmiyorum" demiştir. Zeyd orada ayrıca bize şunu da nakletti: "Cehennemlik olan bir kimse öyle büyütülür ki, onun azı dişlerinden biri Uhud dağı gibi olur."

f- Müsned Rivayeti II

(Esved b. Amir (208/823)³⁵-İsrâîl (162/778)³⁶-Osman b. Muğîre³⁷-Ali b. Rabîa³⁸)senediyle aktarılan bir diğer rivayette, Ali b. Rabîa, şöyle demiştir: "Muhtar (b. Ebî Ubeyd es-Sekafî)³⁹'nin yanına girmekte veya yanından çıkmakta olan⁴⁰-Zeyd b. Erkam'la karşılaştım. Sen, Rasulullah (sav)'ın 'Ben size iki önemli şey (sekaleyn) bırakıyorum' dediğini duydun mu, dedim. O da, evet dedi."⁴¹

g-İbn Huzeyme Rivayeti

Yusuf b. Musa (253/867)⁴²-Cerîr ve Muhammed b. Fudayl-Ebu Hayyân et-Teymî-Yezid b. Hayyân tarikıyla gelen rivayete göre Zeyd b. Erkam şöyle demiştir: Rasulullah (sav) Hum denilen mevkide bize konuşma yapmak üzere ayağa kalkıp, Allah'a hamd ve senada bulunarak nasihat etti ve (bazı şeyleri) hatırlattı, sonra şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Dikkat ediniz, ben de bir beşerim. Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim de icabet edeceğim vakit yaklaşıyor. Ben size sekaleyni bırakıyorum. Bunlardan ilki Allah'ın kitabıdır ki, onda hidayet ve nur vardır. Kim ona sıkı sarılıp gereğini yaparsa, hidayet üzere olur, kim de onu terk edip (ona uymada) hata ederse dalalet üzere olur. (Bunların ikincisi ise) Ehl-i beyt'imdir. Üç defa, Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatıyorum" buyurdu.⁴³ Hadisin Yusuf b. Musa'dan sonra kaydedilen ravileri ile (Müslim, Fedailü's-sahabe, IV, 1874)'deki hadisin ravileri aynıdır.

³⁵ Esved b. Âmir b. Şâzân eş-Şâmî. Ahmed b. Hanbel ondan hadis almıştır. İbn Maîn, *la be'se bih*, İbnü'l-Medîni *sika*, Ebu Hâtim *saduk* demiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VIII, 130; Zehebî, *Kâşif*, I, 131; İbn Hacer, *Tehzib*, I, 274.

³⁶ İsrâîl b. Yunus el-Kûfî. Ahmed b. Hanbel ve İclî, onun hakkında *sika* demiştir. İbnü'l-Medîni, *zayıf* olduğunu söylemiştir. Nesâî, *leyse bihi be's* demiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VI, 79; Mizzî, age. II, 515-524; Zehebî, *Kâşif*, I, 116; İbn Hacer, *Tehzib*, I, 226-227.

³⁷ Osman b. Muğîre el-Kûfî, Ali b. Rabîa el-Vâlibî'den hadis almıştır. Ondan hadis alanlar arasında İsrâîl de bulunmaktadır. İbn Maîn, Ebu Hâtim ve Nesâî onun *sika* olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Hibbân, age. VII, 193; Zehebî, *Muğni*, II, 51; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 98.

³⁸ Ali b. Rabîa el-Vâlibî el-Kûfî. O, Hz. Ali, Selman, İbn Ömer gibi sahabilerden hadis almıştır. Onun için, Nesâî, *sika*, Ebu Hâtim *sâlihü'l-hadis* demişlerdir. İclî, onun Kûfeli bir tabii olup *sika* olduğunu belirtmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. V, 160; İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 193-194.

³⁹ Muhtar b. Ebî Ubeyd es-Sekafî. H. 1. yılında Taipte doğdu. Hz. Peygamber ile görüşmemiş ve ondan rivayette bulunmamıştır. Sakif kabilesinin ileri gelenlerindendi. Şecaat, fesahat yönü güçlü, dinî yönü zayıftı. Kendisine vahiy geldiğini ve gaybı bildiğini iddia etmiştir. Bkz. Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnaût, M. Nuaym Arkûsî, Me'mûn Sağracı, Beyrut 1983, III, 358-359.

⁴⁰ Dölek makalesinde (s. 159) rivayetin bu kısmını "Zeyd b. Erkam'la karşılaştım. Muhtar'ın yanında idi veya ondan ayrı idi." şeklinde tercüme etmiştir. Ancak bu metnin, "Muhtar'ın yanına girmekte veya çıkmakta olan Zeyd b. Erkam'la karşılaştım." şeklinde çevrilmesi daha uygun görünmektedir. Metnin ilgili bölümü şöyledir: (لقيت زيد بن أرقم وهو داخل علي المختار أو خارج من عنده)

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 371.

⁴² Yusuf b. Musa b. Raşid el-Kûfî. Cerîr b. Abdulhamîd, Vekî ve Yezid b. Harun'dan hadis rivayet etmiştir. Yahya b. Maîn ve Ebu Hâtim onu *saduk* olarak değerlendirmişlerdir. İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. IX, 282; Zehebî, *Kâşif*, III, 301; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 261.

⁴³ İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak, *es-Sahih*, thk. M. Mustafa el-A'zamî, Beyrut 1992, IV, 62-63 (2357).

h-Dârimî Rivayeti.

(Ca'fer b. Avn (207/822)⁴⁴-Ebu Hayyân-Yezîd b. Hayyân-Zeyd b. Erkam): Rasulullah (sav) konuşma yapmak üzere ayağa kalkıp Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu: "*Ey insanlar! Dikkat ediniz, ben de bir beşerim. Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim de icabet edeceğim vakit yaklaşıyor. Ben size sekaleyni bırakıyorum. Bunlardan ilki Allah'ın kitabıdır ki onda, hidayet ve nur vardır. Allah'ın kitabını alın (önem verin) ve ona sınıksız sarılın.*" (Bu minval üzere insanları Allah'ın kitabına teşvik edip ona yönlendirdi.) Sonra sözüne devam ederek şöyle buyurdu: (Bunların ikincisi ise) *Ehl-i beyt'imdir. Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatıyorum* diyerek bunu üç defa tekrar etti.⁴⁵ Ca'fer b. Avn dışındaki raviler, Müslim rivayetinin ravileri ile aynıdır.

i-İbn Ebî Şeybe Rivayeti

(Affân (220/835)⁴⁶-Hassân b. İbrahim-Saîd b. Mesrûk-Yezid b. Hayyân-Zeyd b. Erkam) senediyle nakledilen rivayette, önemli ölçüde ihtisar edilen bir metin aktarılmaktadır. Yezid şöyle demiştir: Onun (Zeyd'in) yanına girdik ve "sen Rasulullah (sav) ile arkadaşlık yaptın, arkasında namaz kıldın, birçok hayırlı işe şahit oldun" dedik. O da, evet, dedi. Sonra Rasulullah bize hitab ederek şöyle buyurdu: "*Ben size Allah'ın kitabını bırakıyorum. O, Allah'ın (hakka ulaştırıcı) ipidir. Kim ona tabi olursa, hidayet üzere olur; kim de onu terk ederse dalalet üzere olur*"⁴⁷ Bu hadisin Affân dışındaki ravileri ile Müslim, Fedâilü's-sahabe, 37 (IV, 1874)'deki hadisin ravi zinciri aynıdır.

j-Taberânî Rivayeti

Taberânî, el-Mu'cemül-kebir'inde isnadında tahvîl(H)⁴⁸ ile şu rivayeti nakletmektedir:

(Muhammed b. Abdullah el-Hadramî (?)-Ebu Bekr b. Ebî Şeybe-(H) Ebu Husayn el-Kadî (?)-Yahya el-Himmânî⁴⁹-Muhammed b. Fudayl (H) Hüseyin b. İshak et-Tüsterî (?)-Osman b. Ebî Şeybe-Ebu Hayyân-Yezîd b. Hayyân-Zeyd b. Erkam) tarikiyle aktarılan bu rivayetin metni,⁵⁰ (Müslim, Fedailü's-sahabe, 36 (2408)'deki rivayetin hemen hemen aynıdır. Bu sebeple metni tekrar vermeyeceğiz.

k-Hâkim Rivayeti

(Ebu Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Muslih (?)-Muhammed b. Eyyûb (214/829)⁵¹-Yahya b. Muğîre es-Sa'dî (253/867)⁵²-Cerîr b. Abdulhamîd-Hasan b.

⁴⁴ Ca'fer b. Avn b. Ca'fer el-Mahzûmî el-Kûfî. Ahmed b. Hanbel onun hakkında *sâlih, leyse bihi be's*, İbn Maîn, *sika*, Ebu Hâtim de *sadûk* değerlendirmesi yapmıştır. İbn Şahin onu *Sikât*'ında zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VI, 141; İbn Şahin, age. s. 88; Zehebî, *Kâşif*, I, 185; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 443.

⁴⁵ Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, byy. ts. Fedailü'l-Kur'an, 1, (II, 431-432).

⁴⁶ Affân b. Müslim b. Abdullah el-Basrî. Ondan Buhârî, ve Ahmed b. Hanbel hadis almışlardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, *lâ be'se bih* demiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VIII, 522; İbn Adiy, age. VII, 104-105; Zehebî, *Kâşif*, II, 270; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 141-144.

⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, tsh. Muhammed Abdusselam Şahin, Beyrut 1995, VI, 134 (30069).

⁴⁸ Tahvîl, bir hadis metninin müteaddit senedlerinden birinden diğerine geçme ve sened değiştirmedir. Bkz. Aydınlı, Abdullah, *Hadis İşlahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 148.

⁴⁹ Yahya b. Abdulhamîd b. Abdullah el-Himmânî el-Kûfî. Ahmed b. Hanbel, onun rivayetine güvenilemeyeceğini söylemiştir. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 151-154.

⁵⁰ Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Musul 1984, V, 183 (5028).

⁵¹ Muhammed b. Eyyûb el-Kilabî. Ebu Hâtim onun için, *sâlih* demiştir. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 42-43.

Abdullah en-Nehâf (?)-Müslim b. Sabîh (100/718)⁵³- Zeyd b. Erkam): Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

"Ben size sekaleyni bırakıyorum. (Onlar) Allah'ın kitabı ile Ehl-i beyt'imdir. Onlar Havz'da yanıma gelinceye kadar asla birbirlerinden ayrılmayacaklardır."⁵⁴

Hâkim, hadisi naklettikten sonra, onun Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahîh olduğunu ancak eserlerine almadıklarını söylemektedir. Zehebî de bu değerlendirmeye itiraz etmemiştir.

I- Beyhakî Rivayeti

(Ebu Muhammed Cünah b. Nezâr b. Cünah (Kûfe Kadısı (?)-Ebu Ca'fer Muhammed b. Ali b. Duhaym eş-Şeybânî (?)-İbrahim b. İshak ez-Zührî (?)-Ca'fer b. Avn ve Ya'lâ b. Ubeyd (207)⁵⁵-Ebu Hayyân et-Teymî-Yezîd b. Hayyân-Zeyd b. Erkam): Bir gün Rasulullah (sav) konuşma yapmak üzere ayağa kalkıp, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu: "*Ey insanlar! Dikkat ediniz ben de bir beşerim. Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim de icabet edeceğim vakit yaklaşıyor. Ben size sekaleyni bırakıyorum. Bunlardan ilki Allah'ın kitabıdır ki, onda hidayet ve nur vardır. Allah'ın kitabını alın (önem verin) ve ona sınıksız sarılın.*" (Bu minval üzere insanları Allah'ın kitabına teşvik edip ona yönlendirdi.) Sonra da sözüne devam ederek şöyle buyurdu: (diğeri ise) "*Ehl-i beyt'imdir. Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatıyorum*" diyerek, bunu üç defa tekrar etti.⁵⁶

Bu hadisin aynı eserdeki başka bir rivayetinin sonunda, Husayn'ın, Zeyd b. Erkam'a Ehl-i beyt'in kimler olduğu ile ilgili (Müslim rivayetinde kaydettiğimiz) sorusu ve Zeyd'in verdiği cevap bulunmaktadır.⁵⁷ Beyhakî, Şuabu'l-îmân'ında "Zeyd b. Erkam'ın Nebî (sav)'den naklettiği sabit olan bir hadiste geçtiğine göre, Peygamber, yaptığı bir konuşmada şöyle demiştir: "*Ben size sekaleyni bırakıyorum.*" diyerek, sekaleyn hadisini nakleder. Ancak bu hadisin devamında sadece Kitabullah'a bağlılık yer almaktadır. Bu da rivayette bir eksiklik olduğunu göstermektedir. Onun peşinden yine senedsiz olarak "*Kitabullah, Allah'ın (hidayete ulaştıran) ipidir. Kim ona uyarsa, hidayet üzere olur; kim de terk ederse, dalalete üzere olur*" hadisini kaydetmiştir.⁵⁸ Bunun ardından yine Kitabullah'a bağlanmayı tavsiye eden bir hadisi kaydeden Beyhakî, açıkca dile getirmese de, sanki sekaleyn hadisinde mutlak olarak uyulması gerekenin, sadece Kitabullah olduğunu vurgular gibi görünmektedir.

Senedleri ile birlikte kaydettiğimiz ve bulabildiğimiz kadıyla ravileri ile ilgili bilgileri dipnotlarda gösterdiğimiz sekaleyn hadisinin, Müslim, Fedail, 36, (IV, 1873)'de kaydedilen rivayetinin senedindeki tüm raviler, sika, hucet gibi güçlü ta'dil

→ →
⁵² Yahya b. Muğîre. Tirmizî ondan hadis almıştır. *Sikadır*. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, III, 269.

⁵³ Müslim b. Sabîh el-Kûfî. Ondan Hasan b. Abdullah rivayette bulunmuştur. Nesâî, İbn Maîn ve Ebu Zür'a onun *sika* olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Hibbân, age. V, 391; Zehebî, *Kâşif*, III, 141; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 410-411.

⁵⁴ Hâkim, age. III, 148.

⁵⁵ Ya'lâ b. Ubeyd el-Eyâdî. İbn Maîn, onun Süfyan'dan rivayetlerinin *zayıf*, diğerlerinden rivayeti konusunda sika olduğunu söylemiştir. Ebu Hâtim *sadık* demiş, İbn Hibbân ise *Sikât*'ında zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. IX, 653-654; Zehebî, *Kâşif*, III, 295; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 247.

⁵⁶ Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-XI, thk. Muhammed Abdulkadir Ata', Beyrut 1994, X, 194 (20335).

⁵⁷ Beyhakî, age. II, 212 (2857); VII, 48 (13238).

⁵⁸ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, (I-VII), thk. Muhammed b. Saîd b. Besyûnî, Beyrut 1990, II, 327.

ifadeleriyle değerlendirilmiştir. Dipnotta aktarılan bilgilerden de anlaşılacağı gibi, sened muttasıl olup, inkıta söz konusu değildir. Dolayısıyla rivayetin bu senedi için sahîhu'l-isnad değerlendirmesi yapabiliriz. Bu hadisin ardından aynı senedle zikredilen iki (Muhammed b. Bekkar) rivayetinde yer alan raviler arasında inkıta yoktur. Ravilerin çoğu için ta'dil değerlendirmeleri yapılmış, sadece Hassân b. İbrahim hakkında, leyse bi'l-kaviyy değerlendirmesi yapılmıştır. Bu da onun rivayetinin huccet olamayacağına delalet etmektedir.⁵⁹ Bu iki rivayet her ne kadar sened açısından huccet olamazsa da, önceki rivayete mutabaat edecek ve onu teyit edecektir.

Müslim'in yine önceki rivayetini teyit için kaydedip, metnini tam olarak vermediği ikinci rivayetin senedinde bulunan Muhammed b. Fudayl'ı ta'dil edenler yanında, cerh edip şîf olduğunu söyleyenler de olmuştur. Ancak onun rivayetinde (sahîh rivayetlerde geçtiği gibi) sadece Kitabullah'ın hidayet kaynağı olduğu anlatıldığından, şîf düşüncesi destekleyen bir ziyade bulunmamaktadır.

Tirmizî, Menakıb, 31 (3811)'de nakledilen rivayetin ravilerinden Ali b. Münzir'in, Nesai ve İbn Mace'de de rivayetleri olmakla birlikte, şîf olduğu, A'meş'in sika ancak şîf olduğu, Atıyye el-Avfi'nin zayıf, leyyin, şîf olduğu ve tedlis yaptığı belirtilmektedir. Bu rivayetin senedinin zayıf olduğu aşikârdır. Bu rivayetin metninde, önceki rivayetlerde olmayan "*Havz'da bana kavuşuncaya kadar, Kitabullah ve Ehl-i beytim birbirlerinden ayrılmayacaklardır*" ziyadesinin, hadise aslında bulunmayan bir ilave olabileceği şüphesini doğurmaktadır.

İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde (V, 134) yer alan rivayetin senedindeki ravilerden sadece -Müslim rivayetinde- leyse bi'l-kavi şeklinde değerlendirilen Hassân b. İbrahim zayıf görünen ravidir. Affân cerh edilmemiştir. Diğer raviler ise, Müslim'in ravileri ile aynıdır. Bu rivayet huccet olamazsa da mütâbi' olarak kabul edilebilir.

İbn Huzeyme rivayetinin ravileri, Yusuf b. Musa hariç, Müslim'in ravileridir. Yusuf b. Musa'nın da Müslim hariç tüm Kütüb-i sitte'de rivayeti olduğu belirtilmiştir. Ravilerden Muhammed b. Fudayl'ı cerh edenler olmuştur. Bu hadis de mütabaat türünden kabul edilebilir.

Dârimî'nin Sünen'indeki (Fedailü'l-Kur'an, 1, II, 431-432) rivayette, Müslim ravilerinden farklı olarak, Ca'fer b. Avn bulunmaktadır. O da sika, sadûk gibi farklı ifadelerle ta'dil edilmiştir. Müslim rivayetlerinden daha âlf bir isnadla tahrir olunan bu isnad sahîhtir.

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde (IV, 366-367) yer alan rivayetin senedindeki İsmail b. İbrahim sika bir ravidir. Hadisin diğer ravileri de Müslim rivayetinde bulunan sika ravilerdir. Manası da Müslim rivayetine benzeyen bu hadisin isnadı, sahîhtir. Müsned'de (IV, 371) bulunan rivayetin tüm ravileri sika ve senedi de muttasıldır. Dolayısıyla bu isnad da sahîhtir.

Hâkim'in Müstedrek'inde (III, 148) durumunu tespit edebildiğimiz raviler sika'dır. Ancak durumunu tespit edemediğimiz raviler de olduğundan kesin bir değerlendirme yapmamız mümkün olamamaktadır. Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsât (IV, 262-263)'ındaki rivayetin senedindeki, Muhammed b. Fudayl'a ilaveten Yahya el-Himmanî de rivayetine güvenilemeyeceği söylenerek cerh edilmiştir ki, bu sebeple isnadı sahîh değildir. Ancak hadisin metninin, senedi sağlam olan Müslim rivayeti ile aynı olduğuna işaret etmeliyiz.

⁵⁹ Bkz. Aydınlı, age. s. 88.

Beyhakî'nin es-Sünenü'l-kübrâ'sında (X, 194, h.no:20335) bulunan hadisin senedindeki ravilerin çoğu hakkında bir bilgi tespit edemedik. Bu sebeple bu hadisin senedi ile ilgili bir değerlendirme yapamıyoruz. Bu tespitlerden sonra, Zeyd b. Erkam'dan gelen rivayetler ile ilgili olarak şunlar söylenebilir:

Hadisin birden fazla sahîh isnatlı rivayeti bulunmaktadır. Farklı seviyelerde tenkid edilen rivayetlerin de bunları mütabaat yoluyla desteklediği düşünüldüğünde, hadisin sened açısından sahîh olduğu, Ehl-i sünnetin hadis otoritelerince kabul görerek eserlerinde tahrir edildiği anlaşılmaktadır.

Müslim, İbn Huzeyme ve Ahmed b. Hanbel rivayetlerinde, Hz. Peygamber'in bu hadisini Gadîru Hum denilen yerde söylediği açıkça kaydedilmektedir. Diğer rivayetlerin muhtevaları ile de uyumlu olan bu bilgiler bize, bu konuşmanın Hz. Peygamberin Veda haccı dönüşünde yapıldığını göstermektedir. Rasulullah(sav) Veda haccını yapmış, kendine nazil olan Nasr suresi ve dinin tamamlandığını ifade eden Mâide suresi 3. ayetinin muhtevalarından artık görevinin tamamlandığını anlamıştır. Bu hadisin bazı rivayetlerinde yer alan "*Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim icabet edeceğim vakit yaklaşıyor*" şeklindeki sözleri de bunu teyit etmektedir.

İşte, Hz. Peygamber, vefatının yaklaştığını hissettiği bu anında, çevresindeki insanlara Kur'an'a bağlılığı hatırlatıyor ve Ehl-i beyt'ine saygı gösterilmesini istiyor. Yine bu hadisin rivayetlerinden bazılarında açıkça, "*Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatıyorum*" demesi, onlara gereken saygının gösterilmesini ve haklarının çiğnenmemesini istediğini göstermektedir.

Rivayetlerin bazılarındaki Ehl-i beyt'i tanımlayan sözler, bir Nebvî beyan değil, Zeyd b. Erkam'a ait mevkuf haberlerdir. Dolayısıyla, bu ifadelerle dayanarak Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunu ortaya koymak⁶⁰ bizi yanlış sonuçlara götürebilecektir. Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunu tespit etmek için Ahzâb suresinin 32-34. ayetleri ile *kisâ* hadisi dikkate alınmalıdır. Kitabullah'ın ve Peygamber beyanının olduğu konularda, mevkuf haber esas alınmamalıdır.

CÂBİR B. ABDİLLAH RİVAYETLERİ

Hadisin konumuzla ilgili diğer rivayeti, Müslim'in eserinde, Hz. Peygamber (sav)'in Veda haccının anlatıldığı bölümde yer almaktadır. Biz sadece hadisin senedi ile metnin konumuzla ilgili bölümüne işaret etmek istiyoruz.

a- Müslim Rivayeti

Ebu Bekr İbn Ebî Şeybe ve İshak b. İbrahim-Hâtim b. İsmâil el-Medenî

⁶⁰ Dölek, makalesinde(s. 152) Zeyd b. Erkam'ın ifadelerinden hareketle Hz. Peygamber'in Ehl-i beyti hakkında şu tespitleri yapmaktadır: "Hz. Ali'nin Âli/hanedanı, Akîl'in âli, Cafer'in âli ve Abbas'ın âlidir. Böylece Ehl-i beyt'ten maksadın kimler olduğu da açıklanmış olmaktadır." (S. 153)'de "Bu rivayette, Müslim'in önceki rivayetlerine göre Ehl-i beyte Hz. Peygamber'in hanımlarının dâhil olmadığı ifade edilmesiyle önceki rivayetleri biraz daha açıklar mahiyettedir" der. Makalenin sonunda (s. 173) ise, "Kanaatimizce de "Ehl-i beyt, ıtrat, asabe, neseb" ifadelerinin, Hz. Peygamber'in sahîh sünneti ve bu sünnete uygun şekilde yaşayan âlim insanlar olarak değerlendirilmesi daha da isabetli olacaktır" demesi, birbiriyle çelişen kanaatler arasında tereddüt ettiğini göstermektedir. Bize göre Ehl-i beyti tespit için esas alınacak hadis, *sekaleyn* hadisi olmamalı, yukarıda da ifade edildiği gibi, *Tathîr* Ayeti ile *Kisâ* hadisi olmalıdır. Bunlar dikkate alınır, Peygamber hanımlarının ilk sırada Ehl-i beyt kapsamına girdiği görülecektir. Sünnetin Ehl-i beyte girmeyeceği, ona uygun yaşayan alimlerin ise, belki bazı ayetler de dikkate alınarak Âl-i Muhammed sayılabileceği anlaşılacaktır. Konu ile ilgili tespit ve değerlendirmeler için bkz., Adil Yavuz, "*Kisâ' Hadisi Rivayetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği*", S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, (XIX, Konya, Bahar 2005), 153-177.

(187/803)⁶¹-Ca'fer b. Muhammed (148/765)⁶²-babası Muhammed (118/736)⁶³: Biz, Câbir b. Abdillâh (78/697)⁶⁴ın yanına girdik... Rasulullâh (sav) şöyle buyurmuştur: "Ben size bir şey bırakıyorum, ona sıkı sarıldığınız takdirde asla sapıtmazsınız, ki o, Allah'ın Kitab'ıdır. Siz (Kıyamet günü) benden sorulacaksınız. Benim hakkımda ne diyeceksiniz?" (orada bulunanlar): Biz senin (hakkı) tebliğ ettiğine, (görevini) yerine getirdiğine ve nasihatte bulunduğuna şahitlik ederiz dediler. (Bunun üzerine) Hz. Peygamber (sav) şahadet parmağını semaya doğru kaldırdı sonra aşağı indirdi ve insanlara işaret ederek üç defa şöyle buyurdu: "Allah'ım şahit ol!..."⁶⁵

b- Ebu Davud Rivayeti

(Abdullah b. Muhammed en-Nüfeylî (234/848),⁶⁶ Osman b. Ebî Şeybe (239/853),⁶⁷ Hişâm b. Ammar ed-Dımaşkî (245/859)⁶⁸ ve Süleyman b. Abdırrahman ed-Dımaşkî (233/847)⁶⁹ (dördü)-Hâtım b. İsmail-Ca'fer b. Muhammed-Muhammed): Biz Câbir b. Abdillâh'ın yanına girdik. Bana Hz. Peygamberin haccını anlat dedim. Câbir şöyle dedi: Rasulullâh (sav) şöyle buyurmuştur: "Ben size bir şey bırakıyorum, ona sıkı sarıldığınız takdirde asla sapıtmazsınız, ki o, Allah'ın Kitab'ıdır. Siz (Kıyamet günü) benden sorulacaksınız. Benim hakkımda ne diyeceksiniz?" (orada bulunanlar): Biz senin (hakkı) tebliğ ettiğine, (görevini) yerine getirdiğine ve nasihatte bulunduğuna şahitlik

⁶¹ Hâtım b. İsmail el-Medenî. Zehebî, onun *sika* olduğunu belirtmiştir. Nesâî, onun için *leyse bihi be's* değerlendirmesini yapmıştır. İbnü'l-Medîni, onun Ca'fer b. Muhammed'den, onun da babasından naklettiği mürsel rivayetleri, müsned olarak rivayet ettiğini söylemiştir. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 191; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 460.

⁶² Ca'fer es-Sâdik b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Talib. İbn Şahin, Osman b. Ebî Şeybe'nin, Ca'fer hakkında -ondan *sika* raviler rivayette bulunduğu- *sikadır* dediğini nakletmektedir. Babası Muhammed ve başkalarından rivayette bulunmuştur. İbn Maîn onun için *sika* demiş, Ebu Hanife de fihri ondan daha iyi anlayan birini görmedim demiştir. Yahya b. Maîn ve İbn Ebî Hâtım onun hakkında *sika* demiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VI, 131; Zehebî, *Kâşif*, I, 186; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 444-445.

⁶³ Muhammed el-Bâkır b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Talib. Annesi, Hasan b. Ali b. Ebî Talib'in kızıdır. O babasından, dedeleri Hz. Hasan ve Hüseyin (r.a.)'den rivayette bulunmuştur. Bkz. İbn Hibbân, age. V, 348; Zehebî, *Kâşif*, III, 79-80; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 209-211.

⁶⁴ Câbir b. Abdullâh el-Ensârî. Babasıyla birlikte ikinci Akabe bey'atinde bulunmuştur. *Sıffin'de Hz. Ali ile beraberdi*. Medine'de en son vefat eden sahabidir. Şiilere ait eserlerde Câbir b. Abdillâh'a nispet edilen birçok rivayet bulunmaktadır. *Şiî akidesinin temel esaslarını meydana getiren Hz. Ali'nin vesayeti, müminler üzerindeki otoritesi, sırat-ı müstakîm'in olduğu, oniki imamın dindeki yeri gibi konularda, Câbir'in rivayetlerine, şii kaynaklarda yer verilmiştir. Bu gibi iddiaların hiçbiri Sünnî kaynaklarda yer almamaktadır*. Bkz. İbn Abdilber, age. I, 219-220; İbn Esîr, age. I, 308; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 214; a. mlf., *Tehzîb*, I, 407-408; M. Yaşar Kandemir, "Câbir b. Abdullâh b. Amr b. Haram el-Ensârî (78/697)" DİA, İstanbul 1992, VI, 531.

⁶⁵ Müslim, Hac, 147 (1218), (II, 886-892).

⁶⁶ Abdullâh b. Muhammed b. Ali en-Nüfeylî el-Harrânî. Darakutni ve Nesâî onu *sika* olarak değerlendirmişlerdir. Bkz. İbn Hibbân, age. VIII, 356-357; Zehebî, *Kâşif*, II, 127; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 247-248.

⁶⁷ Osman b. Ebî Şeybe. Rivayetleri sebebiyle tenkit edilmiştir. Bkz. Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Mizânü'l-İtidâl fi nakdîr-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Bicavî, Mısır 1963, III, 35-39; a. mlf. *Muğnî*, II, 44; İbn Hacer, *Lisân*, VII, 301.

⁶⁸ Hişâm b. Ammar b. Nusayr ed-Dımaşkî. Hâtım b. İsmail'den rivayette bulunmuştur. Yahya b. Maîn ve İclî onun için *sika* demişlerdir. Münker rivayetleri vardır. İbn Ebî Hâtım, babasından, *Hişâm'ın yaşlanınca hafızasının bozulduğunu ve rivayette telkin kabul eder hale geldiğini* nakletmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. IX, 233; Zehebî, *Kâşif*, III, 223; a. mlf., *Muğnî*, II, 479; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 34-36.

⁶⁹ Süleyman b. Abdırrahman b. İsa ed-Dımaşkî. Hâtım b. İsmail'den hadis rivayet etmiştir. *Sikadır*, ancak zayıf ravilerden çok hadis rivayet etmiştir. Yahya b. Maîn, onun için tanınan (güvenilir) ravilerden rivayet ettiğinde *sika* olduğunu, Nesâî ise *sadık* olduğunu söylemiştir. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 397; İbn Hacer, age. *Tehzîb*, II, 413.

ederiz dediler. (Bunun üzerine) Hz. Peygamber (sav) şehadet parmağını semaya doğru kaldırıp sonra aşağı indirerek insanlara işaret edip şöyle buyurdu: "Allahım şahit ol !... Allahım şahit ol !... Allahım şahit ol !..."⁷⁰

c- Tirmizî Rivayeti

(Nasr b. Abdurrahman el-Kûfî (248/862)⁷¹-Zeyd b. Hasan⁷²-Ca'fer b. Muhammed-babası Muhammed-Câbir b. Abdillâh): Câbir şöyle demiştir: Veda haccında Arafe günü Rasûlullah (sav)'i Kusva adlı devesinin üzerinde hutbe okurken gördüm. O, şöyle diyordu:

"Ey İnsanlar! size (iki) şey bırakıyorum ki, ona sıkı sarıldığınız sürece asla sapıtmazsınız. (Onlar) Allah'ın kitabı ve benim ıtratım yani Ehl-i beyt'imdir." Tirmizî, bu hadisin akabinde bu konu ile ilgili olarak, Ebu Zer, Ebu Sa'îd, Zeyd b. Erkam ve Huzeyfe b. Üseyd'den de aynı rivayetin nakledildiğini belirtmiş ve hadisin bu tarikla rivayetini hasen garîb olarak değerlendirmiştir.⁷³

d- İbn Mac'e Rivayeti

Hişâm b. Ammâr-Hâtim b. İsmail-Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin-babası (Muhammed b. Ali): Câbir b. Abdillâh'ın yanına girdiklerini ve ona Nebî (sav)'in haccını sorduklarını belirtir. Sonra onun aktardığı rivayeti -ve bu kapsamda Peygamber (sav)'in Veda hutbesini nakletmektedir. Hz. Peygamber hacca gelen insanlara hitab ederek şöyle demiştir: "Ben size bir şey bırakıyorum ki, ona sıkı sarıldığınız sürece asla sapıtmazsınız. O, Allah'ın kitabıdır. Siz (Kıyamet günü) benden sorulacaksınız. Benim hakkımda ne diyeceksiniz?" (orada bulunanlar): Biz senin (hakkı) tebliğ ettiğine, (görevini) yerine getirdiğine ve nasihatte bulunduğu şahitlik ederiz dediler. (Bunun üzerine) Hz. Peygamber (sav) şehadet parmağını semaya doğru kaldırıp sonra aşağı indirerek insanlara işaret edip şöyle buyurdu: "Allahım şahit ol!... Allahım şahit ol!... Allahım şahit ol!..."⁷⁴ Bu hadisin isnadındaki raviler -Hişâm b. Ammar hariç- Müslim, Hac, 147 (1218) II, 886-892'de geçen hadisin ravileri ile aynıdır. Hişâm b. Ammar da Ebu Davud rivayetinin senedinde geçmektedir.

e-İbn Ebî Şeybe Rivayeti

Hâtim b. İsmail-Ca'fer b. Muhammed -babası (Muhammed b. Ali)-Câbir'den, Nebî (sav)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Ben size (bir şey) bırakıyorum ki, ona sıkı sarılırsanız, sapıtmazsınız (o), Allah'ın kitabıdır."⁷⁵ Bu hadisin ravi zinciri, -Hâtim b. İsmail'den itibaren- Ebu Davud, Menasik, 57 (1905)'deki rivayetin senedi ile aynıdır.

Müslim'in Câbir b. Abdillâh'dan gelen rivayetinin (Müslim, Hac, 147 (1218) se-

⁷⁰ Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Menâsik, 57 (1905), II, 130-134.

⁷¹ Nasr b. Abdurrahman b. Bekkâr el-Kûfî. Rivayet aldığı kimseler arasında Zeyd b. Hasan el-Enmâtî de bulunmaktadır. Nesâî, *sika* olduğunu söylemiş, İbn Hibbân da *Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. IX, 217; Zehebî, *Kâşif*, III, 200; İbn Hacer, *Tehzib*, V, 597.

⁷² Zeyd b. Hasan el-Enmâtî el-Kûfî. Ca'fer b. Muhammed b. Ali'den hadis rivayet etmiştir. Ebu Hâtim, Kûfeli ve *münkeru'l-hadis* olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân ise *Sikât*'ında onu zikretmiştir. Kütüb-i sitte müelliflerinden sadece Tirmizî ondan hadis tahrir etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VI, 314; Zehebî, *Kâşif*, I, 337; İbn Hacer, *Tehzib*, II, 241-242. Elbânî de *sekalayn* hadisinin bir tarikhı, senedinde yer alan Enmâtî sebebiyle zayıf olarak değerlendirmiştir. Bkz. Elbânî, M. Nasiruddin, *Silsiletü'l-ahâdisi'd-dâife ve'l-mevzûa ve eseruha's-seyyiu fi'l-ümme*, Riyad 2002, X, 679-680.

⁷³ Tirmizî, Menakıb, 31 (3811).

⁷⁴ İbn Mac'e, Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, thk. Sıdkı Cemil Attâr, Beyrut 1995, Menasik, 84 (3074).

⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, age. VI, 134 (30068).

nedinde yer alan ravilerin sika olduğu belirtilmiştir. Hâtim b. İsmail'in, mürsel hadisleri, müsned olarak rivayet ettiği söylenmişse de, buradaki rivayette bir inkıta görülmemektedir. Dolayısıyla hadisin isnadının sahîh olduğu anlaşılmaktadır.

Ebu Davud'un (Menasik, 57 (1905) tahrir ettiği rivayeti, kendisine aktaran dört raviden Abdullah b. Muhammed en-Nüfeyli, sika olarak değerlendirilmiş, Osman b. Ebî Şeybe'nin güvenilir bir hadisçi olduğu söylenmiştir. Süleyman b. Abdirrahman ihtiyatlı bir üslupla ta'dîl edilmiş, sika bir ravi olan Hişâm b. Ammar'ın yaşlılık döneminde hafızasının bozulduğu bildirilmiştir. Ancak, onunla birlikte hadisi Hâtim b. İsmail'den rivayet eden seneddeki diğer iki ravi ta'dîl edildiğinden, onun durumu bu rivayeti zayıflatmayacaktır. Hadisin senedinde bir inkıta görülmemektedir. İsnadın en azından hasen olduğu söylenebilir.

Tirmizî Menakıb, 31 (3811) rivayetinin senedinde yer alan Zeyd b. Hasan el-Enmâtî, münkeru'l-hadîs olarak değerlendirilmiştir. Böyle bir ravinin rivayetinin alınmayacağı açıktır. Bu sebeple hadisin senedi sahîh değildir. Bu rivayette, Câbir b. Abdillâh'tan gelen diğer rivayetlerde olmayan bir ziyade yer almaktadır. Diğer rivayetlerde, sapıtılmamak için sadece Kur'an'ın bırakıldığı ifade edildiği halde, bu rivayette buna "Ehl-i beyt" de ilave edilmiştir. Diğer ravileri sika olan bu (Câbir) hadisinin, öteki rivayetlerinde bulunmayan şâz olan ziyadesi, Zeyd b. Hasan'dan kaynaklanmış olmalıdır. Kütüb-i sitte müellifleri içinde, onun rivayetini eserine alan, yegâne müellif Tirmizî'dir. O da Enmâtî'den gelen rivayetlerden sadece bu hadisi eserine almıştır. Ayrıca onun, münkeru'l-hadîs olarak eleştirilmesi rivayetinin zayıf ve bu rivayetindeki "Ehl-i beyt'im, itratım" ziyadesinin, diğer Câbir rivayetlerine göre şâz olduğunu göstermektedir.

İbn Mace (Menasik, 84 (3074) rivayetinin senedindeki raviler sika olup, isnadında da kopukluk bulunmamaktadır. Hadisin bu isnadının, sahîh olduğunu göstermektedir.

İbn Ebî Şeybe rivayetinin senedi muttasıldır. Raviler de ta'dîl edilmişlerdir. Bu durumda bu isnadın da sahîh olduğu anlaşılmaktadır.

Câbir b. Abdillâh kanalıyla gelen bu rivayetin de, Zeyd b. Erkam hadisinde olduğu gibi birden fazla sahîh tariki bulunmaktadır. Ayrıca hadisin 2. ve 3. ravileri olan Muhammed b. Ali ve Ca'fer b. Muhammed, nesep olarak Ehl-i beyt zürriyetinden gelmektedirler. Buna rağmen hadisin metninde "Ehl-i beyt" ziyadesinin olmaması, rivayete ayrı bir özellik kazandırmaktadır.

Tespit edebildiğimiz rivayetlerin hepsine göre, bu hadis, Veda Haccında varid olmuştur. Şâz olan Tirmizî rivayeti hariç, diğer tüm rivayetlerde "ümmetin sapıtılması için bağlanması istenen şey, Allah'ın Kitabıdır. Rivayetler bu yönüyle de birbirini teyit etmektedir. Veda hutbesini aktaran bu rivayetlerde, Ehl-i beyt'ten bahsedilmemektedir. Hz. Peygamber, değişik bölgelerden gelen tüm hacılara ve onlar vasıtasıyla diğer Müslümanlara, Kur'an'a bağlılığı tavsiye etmiştir. Aslında bu, Kur'an-ı Kerim'deki "Hepiniz toptan Allah'ın ipine sımsıkı sarılın"⁷⁶ ayetinin hatırlatılmasından başka bir şey değildir.

⁷⁶ Âl-i İmrân (3), 103.

EBU SAİD EL-HUDRÎ RİVAYETLERİ

a-Müsned Rivayeti I

Esved b. Amir (207/822)⁷⁷-Ebu İsrâil İsmâil b. Ebî İshak el-Mülâî (169/785)⁷⁸-Atıyye - Ebu Saîd el-Hudrî: Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Ben size sekaleyni bırakıyorum. Onlardan biri diğerinden daha büyüktür. (Onlar) semadan yeryüzüne uzatılmış bir ip (gibi) olan Allah'ın kitabı ve ıtratım, Ehl-i beyt'imdir. Onlar, Havz-ı Kevser'de yanıma gelinceye kadar asla birbirinden ayrılmayacaklardır."⁷⁹

(İbn Numeyr (199/814)⁸⁰-Abdumelik b. Ebî Süleyman (145/762)⁸¹-Atıyye-Ebu Saîd) tarikiyle Müsned'de (III, 26) geçen bir rivayet de mana yönüyle bu hadisin aynıdır. Yine yukarıdaki senedle gelen bir hadis Müsned'de (III, 59) tekrar kaydedilmiştir, bu hadisle onun arasında ciddi bir mana farklılığı bulunmamaktadır.

b- Müsned Rivayeti II

Ebu'n-Nadr (207/822)⁸²- Muhammed b. Talha⁸³-A'meş-Atıyye el-Avfi-Ebu Saîd el-Hudrî: Nebî (sav) şöyle buyurmuştur: "Benim davet edilip gitmem (vefatım) çok yaklaştı. Size sekaleyni bırakıyorum. (Onlar) Allah'ın kitabı ve benim ıtratımdır. Allah'ın kitabı semadan yeryüzüne uzatılmış bir ip (gibi)dir. İtratım da Ehl-i beyt'imdir. Latf ve Habîr (olan Allah Teala), Havz'da benim yanıma gelinceye kadar onların birbirinden ayrılmayacaklarını bana haber verdi. Onlara karşı tutumunuzda, beni nasıl takip edeceğinize çok dikkat ediniz."⁸⁴

Dölek, sekaleyn hadisi ile ilgili makalesinde, bu rivayetin isnadını (Abdullah b. Ahmed, Ahmed b. Hanbel, Atıyye el-Avfi, Ebu Saîd el-Hudrî) şeklinde vermektedir.⁸⁵

⁷⁷ Esved b. Âmir eş-Şâmi. Ahmed b. Hanbel, ondan hadis almıştır. Onun hakkında, İbnü'l-Medîni, *sika*, İbn Maîn *lâ be'se bih* demiş, İbn Hibbân onu *Sikat*'ında zikretmiştir. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 131; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 274.

⁷⁸ Ebu İsrâil İsmâil b. Halife Ebî İshâk el-Mülâî el-Kûfî. Onun hadis aldığı kimseler arasında Atıyye el-Avfi bulunmaktadır. İbn Maîn onun için, *sâlihu'l-hadis* demiş Ahmed b. Hanbel ise, birçok hadiste sika ravilere muhalif rivayetlerde bulunduğunu söylemiştir. Hz. Osman'ın küfre düştüğünü söylemiş. Ebu Zür'a, *sadûk bir ravîdir ancak aşırı şiddet demidir*. Nesâî, *sika olmadığını* söylemiştir. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 122; a. mlf. *Muğni*, II, 568; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 245-246; a. mlf. *Lisân*, VII, 451.

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 14.

⁸⁰ Abdullah b. Nümeyr el-Kûfî. Ahmed b. Hanbel, ondan rivayet alanlar arasındadır. Onun hakkında İbn Maîn, İbn Sa'd ve İclî *sika* demiş; İbn Hibbân ise *Sikat*'ında zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VII, 60-61; Zehebî, *Kâşif*, II, 137; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 271-272.

⁸¹ Abdumelik b. Ebî Süleyman hakkında İbn Maîn, İclî, Nesâî ve Tirmizî, *sika* olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân, *Sikat*'ında zikretmiş olmasına rağmen bazı rivayetlerinde *vehme düştüğünü*, bu rivayetlerinin terk edilmesi gerektiğini söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, *sika olup, bazen rivayetinde hata ettiğini* söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VII, 97-98; Zehebî, *Kâşif*, II, 209; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 472-474.

⁸² Ebu'n-Nadr Haşim b. Kasım el-Bağdâdî. Ahmed b. Hanbel ondan hadis almış ve onun hakkında, "iyiliği emredip kötülükten nehyeden bir üstadımızdı" demiştir. İbn Maîn, İbnü'l-Medîni ve Ebu Hâtim *sika* olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Hibbân, age. IX, 243; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 15-16.

⁸³ Muhammed b. Talha el-Kûfî. A'meş'den hadis rivayet etmiş, Ondan da, Ebu'n-Nadr hadis almıştır. Ahmed b. Hanbel, onun için *lâ be'se bih* demiştir. Yahya b. Maîn ise, kendilerinden hadis almada kaçınılması gereken üç kişi arasında onu da saymış ve *zayıf* olduğunu söylemiştir. Nesâî, *leyse bi'l-kavî*, Ebu Zür'a *sâlih* olarak değerlendirmiştir. İbn Hacer, *münker* rivayetleri olduğuna işaret etmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim er-Razî, age. VII, 291-292; Zehebî, *Muğni*, II, 322; İbn Hacer, *Lisân*, VII, 362.

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 17.

⁸⁵ Dölek, agm. 157. Atıyye el-Avfi, h. 111 yılında vefat etmiştir (bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 269). Ahmed b. Hanbel ise, h. 164 yılında doğmuş, h. 241 yılında vefat etmiştir (bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 68; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 113, 114). Dolayısıyla Atıyye ile görüşüp ondan hadis alması imkânsızdır. Ancak hadisin

Hadisin senedinin bu şekilde verilmesi durumunda hadisin senedi munkatı olarak görülebilecektir. Hâlbuki sened muttasıldır. Ancak Muhammed b. Talha'nın, mecruh olması ve Atıyye ile ilgili daha önce tespit ettiğimiz cerh değerlendirmeleri, hadisin zayıf ve ihticac olunamayacak bir rivayet olduğunu göstermektedir.

c- İbn Ebî Şeybe Rivayeti

Hadisin (Zekeriya (148/765)⁸⁶-Atıyye- Ebu Saîd el-Hudrî) tarikıyla gelen rivayetine göre, Nebî (sav), şöyle buyurmuştur: "Ben size sekaleyni bırakıyorum, onun birisi diğerinden daha büyüktür. (O), semadan arza uzatılan bir ip (gibi) olan Allah'ın kitabıdır."⁸⁷ Hadisin bu son rivayetinde bir metin eksikliği hissedilmektedir. Çünkü hem tesniye olarak (iki varlığı gösteren) sekaleynden söz edilmesine, hem de "onun birisi diğerinden daha büyüktür", denilmesine rağmen, hadisin devamında sadece Allah'ın kitabından bahsedilmektedir. Ayrıca diğer kaynaklardaki Zeyd b. Erkam rivayetlerinde sekaleynin ikincisi de zikredilmektedir. Bu rivayette ise ondan bahsedilmemiştir.

d-Taberânî Rivayeti I

Hasan b. Muhammed b. Mus'ab el-Üşnânî el-Kûfî-Abbad b. Ya'kub (250/864)⁸⁸-Ebu Abdurrahman el-Mes'ûdî- Kesîru'n-Nevvâ⁸⁹-Atıyye el-Avfi-Ebu Saîd el-Hudrî): Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Ben size sekaleyni bırakıyorum. Onlardan biri diğerinden daha büyüktür. (Onlar) semadan yeryüzüne uzatılmış bir ip (gibi) olan Allah azze ve celle'nin kitabı ve ıtratım Ehl-i beyt'imdir. O ikisi Havz'da yanıma gelinceye kadar asla birbirlerinden ayrılmayacaklardır."⁹⁰ Senedde, Abbad b. Yakub, Kesîru'n-Nevvâ' ve Atıyye gibi, şîlik, münker rivayette bulunmak ve tedlis yapmakla cerh edilen ravilerin olması, hadisin isnadını çok zayıf bir hale getirmektedir. Böyle bir rivayetle ihticac olunamaz.

→ →

atfedildiği kaynağa bakıldığında (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 17, krş. Dölek, agm. s. 157, 2. hadis, 53. dipnot), sened kaydedilirken Ahmed b. Hanbel'den sonra üç ravinin kaydedilmediği görülmektedir. Bunlar Abdullah b. Ahmed ile Ahmed b. Hanbel'den sonra senedde yer alan, Ebu'n-Nadr, Muhammed b. Talha ve A'meş'tir. Senedin bu şekilde verilmesi, muttasıl olan bir rivayeti, mu'dal bir hadis haline getirmiştir.

⁸⁶ Zekeriya (b. Ebî Zaide el-Kûfî). Bu rivayetin senedinde bulunan Zekeriya'nın kim olduğu senedde belirtilmemiştir. Ondan, Sevrî ve İbn Mübarek gibi İbn Ebî Şeybe'nin muasırlarının hadis almasını göz önüne alarak bunun Zekeriya b. Ebî Zaide olabileceğini tahmin ediyoruz. Ayrıca onun, Atıyye'den hadis alanlar arasında zikredilmesi de bunu teyit etmektedir. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 138-139. İbn Maîn, onun hakkında sâlih, Ebu Hâtim, *leyyînü'l-hadis olup tedlis yaptığını* söylemiştir. H. 147 veya 148 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VI, 334; Zehebî, *Muğnî*, I, 366; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 198-199.

⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, age. VI, 134 (30072).

⁸⁸ Abbâd b. Yakub el-Esedî el-Kûfî. Gulat-ı şiadandır. Ehl-i beytin faziletleri ve onların karşısında olanların kötülükleri ile ilgili münker rivayetlerinin olduğu belirtilmektedir. Onun, seife, Hz. Osman'a küfrettiği, "Allah, Talha ve Zübeyr'i cennete sokmayacak kadar adildir. Çünkü onlar, biat ettikten sonra Ali b. Ebî Talib ile savaşular dediği nakledilmiştir. Bkz. İbn Adiy, age. V, 559; Zehebî, *Muğnî*, I, 518; a. mlf., *Mizân*, II, 379-380; Mizzî, age. XIV, 175-179. Onun rivayette sika olduğu söylene bile, Ehl-i beyt ve bazı sahabilerle ilgili tutum ve görüşleri dikkate alındığında, özellikle bu tür konulardaki rivayetleri daha ihtiyatlı karşılanmalı ve sahîh rivayetlerle teyit edilmedikçe kabul edilmemelidir.

⁸⁹ Kesîr b. İsmail (İbnü'n-Nevvâ) el-Kûfî. Atıyye el-Avfi'den hadis almıştır. İbn Adiy, onun aşırı şî olduğunu söylemiş, İbn Hibbân ise es-Sikat'ın da zikretmiştir. Nesâî, onu *filî nazar* diyerek değerlendirmiştir. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, III, 3; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 552-553.

⁹⁰ Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-evsât*, thk. Mahmud Tahhân, Riyad 1995, IV, 262-263 (h.no:3463)

e-Taberânî Rivayeti II

Yine Taberânî'nin tahrir ettiği ve mana yönünden benzerlik arz eden hadisin bir diğer senedi ise şöyledir: Hamdun b. İbrahim el-Âmirî el-Kûfî (?)-Yahya b. Hasan b. Furat el-Kazzâz (?)-Ebu Abdirrahman el-Mesûdî-Kesîru'n-Nevvâ'-Ebu Meryem el-Ensârî⁹¹-Atıyye-Ebu Saîd: Rasulullah (sav). Bu rivayetin metninde, yukarıdaki rivayette geçen "Onlardan biri diğerinden daha büyüktür. (Onlar) semadan yeryüzüne uzatılmış bir ip (gibi) olan" ifadesi yer almamaktadır.⁹² Bu rivayetin senedi, cerh edilen Atıyye ve Kesîru'n-Nevvâ ile kim olduğunda tereddüt edilen (mechûlü'l-ayn) Ebu Meryem el-Ensârî sebebiyle zayıftır.

Ebu Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet edilen İbn Ebî Şeybe (el-Musannef, VI, 134 (30072) rivayetinin senedinde bulunan Zekerıyya'nın kim olduğu kesin olarak tespit edilememiştir. Ayrıca seneddeki Atıyye b. Sa'd el-Avfî'nin, zayıf, leyyin, şif olmak ve tedlis yapmakla cerhedilmesi bu hadisin senedini oldukça zayıflatmaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan (III, 14) hadisin senedindeki Ebu İsrail aşırı şif olmakla, şâz rivayette bulunmakla cerh edilmiştir. Aynı senedde Atıyye'nin de olduğu düşünüldüğünde, bu isnadın oldukça zayıf olduğu anlaşılacaktır. Müsned, III, 26 ve III, 59'daki rivayet için de aynı durum söz konusudur. Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-avsât'ında (IV, 262-263 ve IV, 328) geçen rivayetlerde, mecruh olan Atıyye ile birlikte aşırı şif olarak cerhedilen Abbâd b. Yakub ile mechulü'l-ayn olan Ebu Meryem bulunmaktadır. Bu sebeple bu rivayetlerin de zayıf olduğu ve onlarla ihticac olunamayacağı anlaşılmaktadır.

Buraya kadar senedleri değerlendirilen rivayetlerin hepsinde, Allah'ın kitabına bağlılık ve Ehl-i beyt tavsiye edilmekte ve sahîh hiçbir rivayette "O ikisi, Havz'da benim yanıma gelinceye kadar asla birbirlerinden ayrılmayacaklardır" ziyadesi bulunmamaktadır. Kanaatimizce hadise ilave edildiğini düşündüğümüz bu ziyade ve bu ziyadenin bulunduğu rivayetler, sağlam-sahîh rivayetlerle tearuz ettiğinden şâzdır.

ZEYD B. SÂBİT RİVAYETİ

Esved b. Âmir-Şerîk⁹³-Rukayn (131/748)⁹⁴-Kasım b. Hassân- Zeyd b. Sâbit şöyle demiştir: Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: "Ben size iki half'e bırakıyorum, ki (onlar), sema ile arz arasında -veya sema'dan arza doğru - uzatılan bir ip (gibi) olan Allah'ın kitabı ve benim ıtratım Ehl-i beyt'imdir. Onlar Havz'da benim yanıma gelinceye kadar birbirlerinden ayrılmayacaklardır."⁹⁵ Yine Zeyd b. Sâbit'ten nakledilmiş olan bir diğer hadis ise, şu şekilde kaydedilmiştir:

⁹¹ Ebu Meryem el-Ensârî. Bu künyeyi taşıyan iki veya üç kişi olduğu belirtilmektedir. Birisinin Ebu Hureyre'nin azadlısı olduğu söylenmiştir. Ondan ve Câbir'den hadis almıştır. İclî, Ebu Hureyre'nin azadlısı olan Ebu Meryem'in sika olduğunu söylemiştir. Bkz. Mizzi, age. XXXIV, 282; Zehebi, *Kâşif*, III, 376; a. mlf., *Muğni*, II, 610; İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 427-428.

⁹² Taberânî, age. IV, 328 (3566).

⁹³ Şerîk b. Abdullah el-Kûfî. Onun hadis aldığı kimseler arasında Rukayn b. Rabî de bulunmaktadır. İbn Maîn ve İclî onun hakkında sika, Cuzecânî, *seyyü'l-hıfz ve muzdaribu'l-hadis* demişlerdir. Onun hakkında Ebu Hâtim, *rivayeti huccet olmaz*, İbn Hacer, *kadılık görevine geldikten sonra hafızası zayıflamıştır aslında adalet ve fazilet ehli abid bir kimseydi* demektedir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, age. IV, 365-367; İbn Hibbân, age. VI, 444; Zehebi, *Muğni*, I, 468; İbn Hacer, *Tehzib*, II, 491-492; a. mlf. *Lisân*, VII, 242.

⁹⁴ Rukayn b. Rabî' el-Fezârî el-Kûfî. Ondan Şerîk hadis almıştır. Onun hakkında, Ahmed, İbn Maîn ve ve Nesâî sika, Ebu Hâtim, *sâlih* demişlerdir. Bkz. İbn Hibbân, age. IV, 243; İbn Hacer, *Tehzib*, II, 174.

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 181-182.

Ebu Ahmed ez-Zübeyrî (203/818)⁹⁶-Şerîk-Rukayn-Kasım b. Hassân⁹⁷-Zeyd b. Sâbit şöyle demiştir: Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: "Ben size iki halife bırakıyorum ki (onlar), Allah'ın kitabı ve benim ıtratım Ehl-i beyt'imdir. Onlar ikisi birlikte, Havz'da benim yanıma gelinceye kadar birbirlerinden ayrılmayacaklardır."⁹⁸

Heysemî, Zeyd b. Sâbit hadisinin isnadını ceyyid⁹⁹ olarak değerlendirmektedir.¹⁰⁰

Ancak Müsned'de (V, 181-182; V, 189) yer alan rivayetlerin senedindeki Ebu Ahmed ez-Zübeyrî'nin, şif olduğu ve çok hata yaptığı, Şerîk b. Abdullah'ın, seyyiül-hıfz ve muzdaribü'l-hadıs olduğu, Kasım b. Hassân ise münkeru'l-hadıs olduğu ileri sürülerek cerh edilmiştir. Dolayısıyla her iki rivayetin senedi de zayıftır. Bu rivayette de şâz olduğunu düşündüğümüz ziyade yer almaktadır. Zeyd b. Sâbit'ten gelen bu iki rivayet de zayıf olup, ihticac olunamayacak hadislerdir.

İBN ABBÂS RİVAYETİ

Ebu Bekr Ahmed b. İshak el-Fakîh (?)-Abbas b. Fadl el-Esfâtî (?)-İsmail b. Ebî Üveys (226/841)¹⁰¹-(H: Tahvîl) İsmail b. Muhammed b. Fadl eş-Şa'rânî¹⁰²-Dedesî (Fadl ?)-İbn Ebî Üveys-(babası Ebu Üveys ?)-Sevr b. Zeyd ed-Dîlî¹⁰³-İkrime (115/733)¹⁰⁴-İbn Abbâs (68/687): Rasulullah (sav), Veda haccında insanlara bir konuşma yaparak şöyle buyurdu: "...Ey insanlar! Ben size (iki şey) bırakıyorum ki, onlara sıkı sarıldığımız sürece ebediyen sapıtmazsınız. (Onlar) Allah'ın kitabı ile Nebî (sav)'nin sünnetidir." Hâkim hadisi kaydettikten sonra, Buhârî'nin İkrime'nin; Müslim'in de Ebu Üveys'in hadisleriyle ihticac ettiklerini, hadisin diğer ravilerinin de (güvenilirliği) konusunda ittifak edildiğini belirtmektedir.¹⁰⁵

Bazı ravileri hakkında bilgi tespit edemediğimiz Hâkim rivayetindeki hadisin isnadı, senedindeki İbn Ebî Üveys ve İsmail b. Muhammed'in cerh edilmesi sebebiyle, sahîhu'l-isnâd değildir.

⁹⁶ Ebu Ahmed ez-Zübeyrî Muhammed b. Abdullah b. Zübeyr el-Kûfî. Ondan Ahmed b. Hanbel hadis almıştır. İbn Maîn'den onunla ilgili olarak *sika* ve *leyse bihi be's* şeklinde iki ayrı görüş nakledilmiş, Ahmed b. Hanbel, onun Süfyan'dan gelen hadislerde *çok hata yaptığını* söylemiştir. İclî, Kûfeli, *sika* ve *şif* bir ravidir demiştir. İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 103-104.

⁹⁷ Kasım b. Hassân el-Kûfî. Babasından ve Zeyd b. Sâbit'ten hadis rivayet etmiştir. Rukayn, ondan hadis alanlar arasındadır. Onun hakkında Ahmed b. Salih, *sika*, İbn Kattan, *mechulu'l-hâl*, Buhârî, *rivayeti münkerdir* demiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. V, 305; Zehebî, *Muğni*, II, 204; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 493; a. mlf., *Lisân*, VII, 338.

⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 189-190.

⁹⁹ Ceyyid: Hasen li zatihi mertebesinden yüksek olmakla beraber sahîh derecesine vardığında tereddüt edilen hadis. Bkz. Aydınlı, age. s. 44.

¹⁰⁰ Heysemî, Ali b. Ebî Bekr, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, Beyrut 1967, IX, 163.

¹⁰¹ İsmail b. Ebî Üveys el-Medenî. Ahmed b. Hanbel, onun için *la be'se bihi*, Nesâî, *zayıf* demiş, Darakutni ise, onun *rivayetini sahîh* olarak kabul etmediğini, Zehebî, münker rivayetleri olduğunu söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VIII, 99; İbn Adiy, age. I, 525-527; Zehebî, *Mizân*, I, 222-223; a. mlf., *Muğni*, I, 119.

¹⁰² İsmail b. Muhammed en-Neysabûrî. Hâkim'in hocalarındandır. Hâkim onun için (*hadis rivayet ettiği*) bazı hocalarıyla görüştüğünden *şüphelendim* demiştir. Bkz. Zehebî, *Mizân*, I, 247-248; İbn Hacer, *Lisân*, I, 434.

¹⁰³ Sevr b. Zeyd ed-Dîlî. Malik'in hocasıdır. Onun hakkında, İbn Maîn, *sika*, Ahmed b. Hanbel, *sâlihu'l-hadis*, Beyhaki *mechâl* demiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VI, 128; Zehebî, *Mizân*, I, 373.

¹⁰⁴ İkrime b. Halid b. As el-Mahzumî el-Kuraşî. İbn Abbâs'dan hadis rivayet etmiştir. İbn Maîn, Ebu Zûr'a ve Nesâî *sika* olduğunu belirtmişlerdir. Ahmed b. Hanbel'in onun İbn Abbâs'tan hadis almadığını söylediği de belirtilmiştir. Bkz. İbn Hibbân, V, 231; Zehebî, *Kâşif*, II, 275; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 158.

¹⁰⁵ Hâkim Neysabûrî, Muhammed, *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*, Beyrut 1986, I, 93.

İMAM MALİK'İN MUVATTA'SINDAKİ RİVAYETİ

Muvatta'da, temrîz sigasıyla (عن مالك أنه بلغه) İmam Malik'e ulaştığı ifade edilerek, Rasulullah (sav)'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: "Ben size iki şey bırakıyorum ki, onlara sıkı sarıldığınız sürece asla sapıtmazsınız. (Onlar) Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünnetidir."¹⁰⁶

İbn Abdilber, bu hadisi değerlendirirken şöyle demektedir: "Bu hadisin Nebî (sav)'den rivayeti ilim ehli arasında öylesine meşhurdur ki, onun senedli rivayetine ihtiyaç duyulmaz."¹⁰⁷ İbn Abdilber'in bu izah tarzı pek ikna edici değildir. Hadis, alimler arasında meşhur olsa da olmasa da, herhangi bir konuda onunla istidlal edilecekse, senedi bilinmeli ve tetkik edilmelidir. O, bu konu ile ilgili olan, rivayetini aldığı şu iki hadisi kaydetmektedir:

Abdurrahman b. Mervan-Ahmed b. Süleyman el-Bağdâdî-el-Begavî-Davud b. Amr ed-Dabbî (228/843)¹⁰⁸ - Salih b. Musa Talhî¹⁰⁹-Abdulaziz b. Rafî' (130/747)¹¹⁰-Ebu Salih¹¹¹-Ebu Hureyre: Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Ben ardımda size iki şey bırakıyorum, (onlara bağlı olduktan) sonra asla sapıtmazsınız, ki onlar, Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünnetidir."¹¹² İbn Abdilber bu hadisi el-İstizkâr'ında da zikretmiş ve hidayetin Allah'ın kitabına ve Rasulullah'ın sünnetine ittiba etmekle mümkün olacağını, Kur'an'da zahiren anlaşılması zor olan yerleri sünnetin açıklayacağını¹¹³ söylemiştir. Onun tahrir ettiği diğer hadis ise şu şekildedir:

Abdurrahman b. Yahya-Ahmed b. Saîd-Muhammed b. İbrahim Dîlf-Ali b. Zeyd el-Feraizî- el-Hanîfî-Kesîr b. Abdullah b. Amr b. Avf¹¹⁴-babası Abdullah b. Amr-dedesi

¹⁰⁶ Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, tşk. Saîd Muhammed Lahhâm, Beyrut 1989, Kader, 3 (1662).

¹⁰⁷ İbn Abdilber, Ebu Ömer, Yusuf, *Tecrîdü'l-temhîd limâ fi'l-muvattai mine'l-meânî ve'l-esânîd (et-Tekassîf)*, Beyrut ts, s. 251. İbn Abdilber, bu eserinde, Muvatta'da yer alan 61 tane belâğât ve mürsel türü hadisten 57 tanesini muttasıl senedlerle zikretmiştir (bkz. s. 242-258). İbn Salah da, kalan 4 hadisin başka tariklerden gelen muttasıl rivayetlerini tespit etmiştir. Risale fi vasli'l-belâğâti'l-erbaa fi'l-muvatta' adlı bu risale, Abdullah b. Muhammed el-Gumârî'nin tahkiki ve Abdulfettah Ebu Gudde'nin taliki ile Tahir el-Cezâirî'nin Tevcihu'n-nazar'ının sonunda neşredilmiştir. Bkz. Tahir el-Cezâirî, *Tevcihu'n-nazar ilâ ilmi'l-eser*, tşk. Abdulfettâh Ebu Gudde, Halep 1416, II, 911-937.

¹⁰⁸ Davud b. Amr ed-Dabbî al-Bağdâdî. Onu *münkeru'l-hadis* diyerek eleştiren Zehebî, bir diğer eserinde, ona *sika* demektedir. Eğer bir istinsah veya dizgi hatası yoksa bu açık bir çelişkidir. İbn Hibbân da onu *Sikar*'ında zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VIII, 236; Zehebî, *Muğni*, I, 333; amlf, *Kâşif*, I, 290; a. mlf., *Mizân*, II, 16-17; İbn Hacer, *Tezîb*, II, 120.

¹⁰⁹ Salih b. Musa et-Talhî. Buhârî, onun hakkında *münkeru'l-hadis*, Nesâî, *metrûk*, İbn Adiy, kanaatime göre o kasıtlı yalan rivayet etmezdi demiştir. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 24; a. mlf., *Mizân*, II, 301-302.

¹¹⁰ Abdulaziz b. Rafî' el-Kûfî hakkında Ebu Hâtim, Nesâî, İclî *sika* demişlerdir. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 198; İbn Hacer, *Tezîb*, III, 438.

¹¹¹ Ebu Salih el-Hûzî. Ebu Hureyre'den hadis rivayet etmiştir. Onun hakkında İbn Maîn *zayıf*, Ebu Zûr'a *lâ be'se bih* demiştir. Bkz. Zehebî, *Kâşif*, III, 348; İbn Hacer, *Tezîb*, VI, 362.

¹¹² İbn Abdilber, *et-Temhîd limâ fi'l-muvattai mine'l-meânî ve'l-esânîd*, thk. Saîd Ahmed Arab, Rabat 1991, XXIV, 331.

¹¹³ Bkz. İbn Abdilber, *el-İstizkârü'l-câmi li mezâhibi fukahâil'emsâr ve ulemâil'aktâr fimâ tedammenehu'l-muvattai min meânü'l-ra'yi ve'l-âsâr ve şerhu zalike küllihi bi'l-f'câz ve'l-ihtisâr*, thr. Abdulmu'tî Emin Kal'acı, Beyrut 1993, XXVI, 98-99.

¹¹⁴ Kesîr b. Abdullah b. Amr b. Avf. Onun hakkında İbn Maîn, *leyse bi şey*, Şafîi ve Ebu Davud *ruknün min erkanü'l-kizb* (yalancılığın köşe taşlarından biri), Darakutni *metruk*, Nesâî *metrukü'l-hadis* diyerek cerh etmişlerdir. İbn Hibbân, onda, dedesine nispet edilen mevzu bir nüshasının olduğunu söylemiştir. Bkz. Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *et-Târîhu's-sağîr*, thk. M. İbrahim Zâyed, Beyrut 1986, II, 141; Nesâî, Ahmed b. Ali, *Kitabü'd-duağâ ve'l-metrûkîn*, Beyrut 1986, s. 228; İbn Hibbân, Muhammed, *Kitabu'l-mecrâhîn mine'l-muhaddisin ve'd-duağâ ve'l-metrûkîn*, thk. Mahmud İbrahim Zâyed, Halep 1402, II, 221-222; Mizzî,

Amr b. Avf: Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Ben size iki şey bırakıyorum, o ikisine sıkı sarıldığınız sürece asla sapıtmazsınız. (O ikisi) Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünnetidir."¹¹⁵

Zürkanî, şöyle demektedir: İbn Uyeyne'nin de belirttiği gibi, İmam Malik'in belâğat türü rivayetleri sahîhtir, İbn Abdilber (Kesr b. Abdullah-babası- dedesi) tarikiyle rivayet ettiği hadisi eserinde tahrir etmiştir.¹¹⁶ Zürkanî, İbn Abdilber'in hadisi tahrir ettiği senedi verirken, İbn Abdilber ile Kesr b. Abdullah arasında yer alan beş raviyi vermemiştir. Dölek de makalesinde, muhtemelen İbn Abdilber'in et-Temhîd'ine müracaat edilemediğinden, Zürkânî'ye tabi olarak aynı ravileri zikretmemiş ve "hadisin muttasıl senedle tahrir edildiği"ni aktarmıştır.¹¹⁷ Suyûtî, hadisin yukarıdaki senedle mevzul olarak İbn Abdilber tarafından tahrir edildiğini kaydetmektedir.¹¹⁸

Bu rivayetlerin senedinde bulunan bazı ravilerin, ciddi olarak cerh edildiği, görülmektedir.¹¹⁹ Bu sebeple İbn Abdilber'in kaydettiği bu rivayetler ihtiyatla karşılanmalıdır.

İBN HİŞÂM'IN ES-SİRATÜ'N-NEBEVİYYE'SİNDEKİ EBU SAİD RİVAYETİ

Bu hadis, daha önce incelenen Ebu Saîd rivayetleri ile birlikte değerlendirilebilir. Ancak hadisin metni, İmam Malik'in rivayeti ile aynı muhtevaya sahip olduğundan, burada değerlendirilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. İbn Hişâm, -İbn İshak'tan naklederek- Hz. Peygamber'in Veda hacı ile ilgili olayları anlatırken şu bilgileri vermektedir:

İbn İshak (153/770)¹²⁰-Abdullah b. Abdurrahman b. Ma'mer b. Hazm (134/751)¹²¹-Süleyman b. Muhammed b. Ka'b b. Uca -(halası) Zeyneb b. Ka'b¹²² -Ebu

→ →

age. XXIV, 136-140; Zehebî, *Mizân*, III, 406-407; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 559-560.

¹¹⁵ İbn Abdilber, *Temhîd*, XXIV, 331.

¹¹⁶ Zürkânî, Muhammed b. Abdubakî, *Şerhu Muvatta'î'l-İmâm Malik*, thk. İbrahim Atve, Mısır 1962, V, 236.

¹¹⁷ Krş. İbn Abdilber, age. XXIV, 331; Zürkânî, age. V, 236; Dölek, agm. s. 156. Bu ise, hadisin senedinin mu'dal olarak tespit edilmesine sebep olmuştur. Hâlbuki sened, bu şekilde tespit edilmesi durumunda muttasıl olmayacaktır. Çünkü h. 150-160 yılları arasında vefat ettiği söylenen Kesr b. Abdullah ile İbn Abdilber (h.463)'in vefat tarihi arasında üç yüz yıl kadar bir süre olması, verilen seneden bir çok ravinin düştüğünü göstermektedir.

¹¹⁸ Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman, *Tenvîru'l-İhavâlik şerhu alâ Muvatta'î Malik*, Mısır ts. III, 93.

¹¹⁹ Yukarıdaki dipnotlarda bunlar belirtilmiştir. Bünyamin Erul da, konu ile ilgili makalesinde bunlara işaret etmiştir. Bkz. Erul, Bünyamin, "Te'vil'i Nesnel, Yorum'u Öznele Gören Bir Eleştiriye Cevap", Marife, yıl: 2, sy: 1, Konya 2002, s. 239-240.

¹²⁰ Muhammed b. İshak b. Yesar. Enes'i ve İbnü'l-Müseyyib'i görmüştür. Ebu Ya'lâ el-Halîlî, Buhârî'nin ondan özellikle Hz. Peygamber dönemi (siyer) ile ilgili rivayette bulunduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, hasenü'l-hadis, Ali İbnü'l-Medîni, İbn Mübarek, onun hakkında *sadûk ve sika*, İbn Maîn *sebt* demiştir. İmam Malik'in onu cerh etmesinin aralarındaki bir kurgunluğa dayandığı belirtilmiştir. Ebu Hâtim ve Dârakutnî rivayetinin araştırılmak amacıyla yazılabileceğini söylemişlerdir. Zehebî, *rivayetleri ile ihticac edilmesi konusunda ihtilaf edildiğini, rivayetinin hasen olduğunu* söylemiştir. Bkz. İbn Hibbân, age. VII, 380-384; Zehebî, *Kâşif*, III, 19; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 26-30. Zehebî her ne kadar, rivayetleriyle ihticac olunması konusunda ihtilaf edildiğini söylemişse de İbn Maîn, İbnü'l-Medîni ve İbn Maîn gibi önemli münekkitlerin onun lehinde değerlendirme yaptıkları göz ardı edilmemelidir.

¹²¹ Abdullah b. Abdurrahman b. Ma'mer b. Hazm el-Ensârî el-Medenî. Enes, Hz. Aişe'nin azadlısı Ebu Yunus gibi kimselerden hadis almıştır. Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, İbn Sa'd, Tirmizî, Nesâî, İbn Hibbân ve Dârakutnî, onun *sika* olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Hibbân, age. V, 32; Mizzî, age. XV, 217-220; Zehebî, *Kâşif*, II, 104; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 182.

¹²² Zeyneb bint Ka'b b. Uca el-Ensâriyye. O, Kocası Ebu Saîd el-Hudrî ve onun kız kardeşi Ferîa b. Malik'ten hadis almıştır. Ondan hadis alanlar arasında, kardeşinin oğlu Süleyman b. Muhammed b. Ka'b b. Uca da

→ →

Saîd el-Hudrî'den nakledildiğine göre, bazı kimselerin Hz. Ali hakkında şikâyetle bulunmaları üzerine, Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Ey İnsanlar! Ali hakkında şikâyetle bulunmayın, vallahi o Allah'a bağlılıkta son derece samimidir." Bu bilgileri nakleden İbn İshak, Rasulullah'ın hac menasikini ifa etmeye devam ettiğini belirterek Hz. Peygamber'in Veda hutbesini aktarır. Buna göre Nebî (sav) o konuşmasında "...Ben size (iki şey) bırakıyorum ki, onlara sıkı sarıldığınız sürece ebediyen sapıtmazsınız. Bu apaçık bir durumdur. (Onlar) Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünnetidir"¹²³ demiştir. İbn Hişâm'ın bize naklettiğine göre, araya başka bir konuyu katmadan sözlerini devam ettiren İbn İshak (153/770), Veda hutbesini aktarmaktadır. Onun, bir önceki senedi tekrar etmeden, aynı olayı anlatmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü burada Peygamber(sav)'in hacçı, bir süreç halinde aktarılmaktadır. Elimizde eksik olarak bulunan İbn İshak'ın *Sıra*'sında olmayan bu bilgiyi, onun eserini özetleyerek aktaran¹²⁴ İbn Hişâm, *es-Sıratü'n-nebeviyye*'sinde ondan naklen kaydetmektedir. Nitekim Taberî'nin (310/922), (İbn Humeyd (248/862)-Seleme (191/807)-İbn İshak (153/770)-Abdullah b. Ebî Necfîh (131/748) tarikıyla aktardığı Veda hutbesinde de "Ben size iki şey bırakıyorum ki, onlara sıkı sarıldığınız sürece asla sapıtmazsınız; Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünneti"¹²⁵ hadisi geçmektedir.¹²⁵ Bu rivayetin senedinde de İbn İshak bulunmaktadır.

Rivayetin sened yönü dikkate alınacak olursa, İbn Hişâm'ın *Sıra*'sındaki bu rivayetin senedinin muttasıl olduğu anlaşılmaktadır. Zehebî, rivayetiyle ihticada ihtilaf edildiğini söylediği İbn İshak'ın rivayeti için hasen demiş, sahîh olarak değerlendirenlerin de olduğuna işaret etmiştir. Diğer ravilerin de ta'dîl edildiği anlaşılmaktadır. Bütün bunlar bu hadisin senedinin en azından hasen olduğunu ortaya koymaktadır. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*'inde, İbn Hişâm'daki rivayetin senedinin aynısıyla, Hz. Ali hakkında şikâyetle bulunanlara, Peygamber (sav)'in "Ey İnsanlar, Ali hakkında şikâyetle bulunmayın. Allah'a yemin olsun ki o, Allah yolunda çok gayretli bir kimsedir" buyurduğunu nakletmiş ve senedi hakkında bir tenkitte bulunmamıştır.¹²⁶ Hâlbuki o, eserinde gerekli gördüğü yerlerde ravileri tenkit etmektedir.¹²⁷ Bu rivayetin senedini tenkit etmemiş olması, onun bu senedi onayladığı şeklinde değerlendirilebilir. Sekaleyn hadisinin senedleri ile ilgili bu tespit ve değerlendirmeleri özetlemek gerekirse şunları söyleyebiliriz:

→→

bulunmaktadır. İbn Hibbân, İbn Abdilber ve İbn Fethûn onu sahâbi olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Hibbân, age. IV, 271; İbn Abdilber, age. IV, 1857; Mizzî, age. XXXV, 186-187; Zehebî, *Kâşif*, III, 471; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 543.

¹²³ İbn Hişâm, *es-Sıratü'n-nebeviyye*, thk. M. Saka, İ. Ebyarî, A. Şelebî, Beyrut, 2004. IV, 508-509.

¹²⁴ Bkz. Fayda, Mustafa, "İbn İshak", *DİA*, (İstanbul, 1999), XX, 95. İbn Hişâm, özetlediği İbn İshak'ın eserinde olmayıp da kendisinin yaptığı ilaveleri, "kâle İbn Hişâm" diye başlayan bir ibareyle göstermiştir. Bkz. a. mlf., "İbn Hişâm", *DİA*, XX, 72. Onun bu üslubu, eserinin temelde İbn İshak'ın *Sıra*'sına dayandığını göstermektedir.

¹²⁵ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Taberî*, (I-V, Beyrut 2001), II, 205-206. Bu rivayetin senedinde yer alan Muhammed b. Humeyd er-Râzî, ve Seleme b. Fadl cerhedildiği için isnadı zayıftır. Ayrıca İbn Ebî Necfîh'den sonra, en az iki ravi daha olması gerekirdi; onlar da senedde zikredilmemiştir. Bkz. Cûzecânî, İbrahim b. Yakub, *Ahvâlu'r-ricâl*, 207; İbn Hibbân, *Kitâbu'l-mecrûhîn*, II, 303-304, 333; Zehebî, *Mizân*, II, 192, III, 530; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 380-381, V, 78-80. Bu rivayetle ihticac edilemezse de, İbn Hişâm rivayetine mutabaat etmektedir.

¹²⁶ Bkz. Buhârî, Muhammed b. İsmail, *er-Târîhu'l-kebir*, Beyrut 1986, IV, 35. Eserinde kaydettiği sahâbi olmayan diğer iki raviyi de cerhetmemiştir. Bkz. a. mlf., age., I, 40, V, 130.

¹²⁷ Bkz. a. mlf., age. I, 88, IV, 3, 6, 23.

Sekaleyn hadisinin, esas olarak Zeyd b. Erkam, Câbir b. Abdillâh, Ebu Saîd el-Hudrî, İbn Abbâs ve Zeyd b. Sâbit'ten nakledilen rivayetlere dayandığı anlaşılmaktadır. Tirmizî, bunların dışında, hadisin Ebu Zerr ve Huzeife b. Üseyd rivayetlerinin olduğunu da söylemiştir.¹²⁸ Hadisi nakleden sahâbi sayısı, bizim göremediğimiz veya dikkatimizden kaçanlarla bir miktar daha artabilir. Heytemî, hadisin yirmiden fazla sahâbiden rivayet edildiğini söylemişse¹²⁹ de, -en azından Ehl-i sünnet'in temel hadis kaynaklarının dikkate alınması durumunda- bunun pek mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır. Rivayetlerde görülen lafız farklılıkları, sekaleyn hadisinde lafzî tevatürü imkansız kıldığı gibi, bu konuda manevî tevatürün olduğu da söylenemez. Çünkü rivayetlerin metinleri, anlam yönünden de farklılıklar arz etmektedir.¹³⁰ Ancak bu rivayetlerin tümünde geçen, "...Allah'ın kitabı.. Ona sıkı sarıldığımız sürece asla sapıtırmazsınız." şeklindeki Nebvî beyanın manen mütevatir olduğu söylenebilir. Kanaatimizce lafzen mütevatir seviyesinde olmayan bu hadis, sened ve metin yönüyle incelenip değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır.

Yukarıda yaptığımız sened değerlendirmesinden sonra şimdi de onun metnini değerlendirmeye çalışalım.

II- METİNLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hadislerin sened tahlili, Zeyd b. Erkam'dan gelen rivayet ile Câbir b. Abdillâh'dan gelen rivayetlerin, diğer rivayetlere göre daha sağlam senedlerle rivayet edildiğini göstermektedir. Hadislerin sağlıklı bir değerlendirmeye tabi tutulabilmesi için sened yönüyle sıhhatinin yanında, hangi ortamda, hangi bağlamda söylendiklerinin tespit edilmesi de büyük önem arz etmektedir. Söylenen aynı söz bile olsa, farklı şart ve ortamlarda kullanıldığı zaman, taşıdığı mana değişebilmektedir. Bu sebeple hadisin dile getirildiği ortamın anlaşılması, bir takım yanlış anlamaların ve değerlendirmelerin önüne geçecektir.

A-HADİSLERİN SÖYLENDİĞİ ORTAM

Zeyd b. Erkam tariki ile gelen rivayetlerin metinleri dikkatli bir şekilde okunduğunda, bunların bir kısmında, sekaleyn hadisin dile getirildiği konuşmayı, Hz. Peygamber'in, Veda haccı dönüşü, Gadirü Hum denilen yerde yaptığı anlaşılmaktadır.¹³¹

Hz. Peygamber Veda haccını yapmış, kendine nazil olan Nasr suresi ile dinin tamamlandığını ifade eden Maide suresi 3. ayetinin muhtevassından artık görevinin tamamlandığını anlamıştır. Söz konusu ayetin, Veda haccında, Arafatta, Cuma günü nazil olduğunu bildiren rivayetler bulunmaktadır.¹³² İşte, vefatının yaklaştığını hisseden Hz. Peygamber, çevresindeki insanlara tekrar Kur'an'a bağlılığı hatırlatıyor ve

¹²⁸ Bkz. Tirmizî, Menakıb, 31 (3811).

¹²⁹ Bkz. Heytemî, age. s. 150.

¹³⁰ Elbânî de hadisin bazı rivayetlerde tafsilatlı; bazılarında ise muhtasar olarak rivayet edildiğine işaret etmektedir. Bkz. Elbânî, age. X, 684-685.

¹³¹ Bkz. Müslim, Fedailü's-sahabe, 36 (2408); İbn Huzeyme, *Sahîh*, VI, 62; Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, IV, 366.

¹³² Bkz. Buharî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Abdulaziz b. Abdullah, Beyrut 1994, İman, 34 (45); Meğâzî, 78 (4407); Tefsir, 5 (4606); İ'tisâm, (7268); Müslim, Tefsir, 3-5 (3017); Tirmizî, Tefsir, 5 (3054); Nesâî, Menasik, 194 (3002).

Ehl-i beyt'ine saygı gösterilmesini istiyor. Yine hadisin rivayetlerinden bazılarında açıkça, "Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatıyorum" demesi, onlara gereken saygının gösterilmesini ve hukuklarının çiğnenmemesini istediğini göstermektedir.¹³³

Hadisin Zeyd b. Erkam rivayetinin şevahidi ile birlikte sahîh olduğunu ifade eden Şuayb Arnaût'un değerlendirmesine göre¹³⁴ Hz. Peygamber (sav), "Rabbimin elçisinin gelip de benim icabet etmem yaklaşmıştır" uyarısını yaparak onlara, Allah'ın kitabına bağlılığı emretmiş, ardından "Ben size bağlı kaldığımız sürece sapıtmayacağımız bir şey bırakıyorum; o Allah'ın kitabıdır. Bir de ıtratım, Ehl-i beyt'im" hakkında dikkatli olun demek istemiştir. Buradaki Ehl-i beyt kelimesi, gizli (مخفوا) fiilinin mef'ûlü olarak mansuptur. Müslim rivayetinde "Ehl-i beyt'im konusunda sizlere Allah'ı hatırlatıyorum denilmesi de bunu göstermektedir. Bu durum, "Ben sizden, yakınlarla karşı sevgiden başka bir ecir istemiyorum"¹³⁵ ayetine de muvafıktır.¹³⁶ Şuayb Arnaût, bu hadisin bazı rivayetlerinin, şevahidi ile sahîh olduğunu, bazılarının ise zayıf olduğunu söylemiş, ancak rivayetlerde geçen "O ikisi kıyamete kadar birbirinden ayrılmayacaklardır" ziyadesinin sahîh olmadığını belirtmiştir.¹³⁷

Câbir b. Abdillâh rivayetlerinin metinleri incelendiğinde, bu rivayette söz konusu edilen "Kur'an'a bağlılığın" Veda hutbesinde dile getirildiği anlaşılmaktadır. Sadece zayıf olan Tirmizî rivayetinde "Kur'an ve Ehl-i beyt'e bağlılık tavsiye edilmiştir", diğerlerinde ise bağlılık tavsiye edilen şeyin "Kur'an" olduğu görülmektedir. Tirmizî rivayetinin, diğer sahîh rivayetlere tearuz ettiği için, şâz olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁸

Hadislerin metinleri dikkatlice okunduğunda, Zeyd b. Erkam rivayetinin sahîh varyantları olan, "Kur'an'a bağlılık ve Ehl-i beyt'e saygı" şeklinde özetleyebileceğimiz konuşmanın Veda hacı dönüşü, Gadîru Hum'da yapıldığını, Câbir rivayeti ile tavsiye edilen "Kur'an'a bağlılık" şeklinde özetleyebileceğimiz konuşmanın, Veda hutbesinde dile getirildiğini göstermektedir. Çünkü orada, hacca gelen herkesi bağlayan bir tavsiye/emir (Kur'an'a bağlılık) tebliği edilmiş, Gadîru Hum'da ise, Hz. Peygamberle birlikte Medine'ye dönmekte olan ve bundan sonra da Ehl-i beyt'in yakın çevresi olarak hayata devam edecek- kimselere/Medinelilere Kur'an'a bağlılık yine emredilmiş ve onlardan buna ilave olarak "bir de Ehl-i beyt'e" saygılı davranmaları istenilmiştir. Bu rivayetlerin varit olduğu, zaman ve ortamın aynı olmadığı ve iki ayrı yerde, iki farklı zamanda Hz. Peygamber (sav)'in yaptığı konuşmaları aktardığı anlaşılmaktadır. Ancak, insanların hadisi algılamaları ve aktarmalarında yaygın olan mana ile rivayet, yukarıda belirttiğimiz ifadedeki vurgunun (bilerek ya da bilmeyerek) kısmen değiştirilerek, Allah'ın kitabına ilave olarak Ehl-i beyt'e de bağlılık haline getirilebileceği uzak bir ihtimal olarak görülmemelidir.¹³⁹ Özellikle Zeyd b. Erkam rivayetindeki

¹³³ Benzer bir değerlendirme için bkz. Aliyülkâri, Ali b. Muhammed, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ*, Mısır 1309, V, 600; es-Sâlûs, Ali Muhammed, *Hadîsü's-sekaleyn ve fikhuhu*, Mecelletü merkezi buḥûsi's-sünneti ve's-sıra, Katar 1984, sy: 1, s. 240.

¹³⁴ Bkz. Ahmed. Hanbel, *el-Mevsuatü'l-hadîsiyye (Müsnedü'l-imâm Ahmed b. Hanbel)*, thk. Şuayb el-Arnaût, Muhammed Nuaym Arkusî, Adil Mürşid, İbrahim Zeybek, Muhammed Rıdvan Arkusî, Kamil Harrât, Beyrut 1995-2001, XVII, 212.

¹³⁵ Şûrâ suresi (42), 23.

¹³⁶ Bkz. Ahmed. Hanbel, age. XVII, 175-176'da, muhakkikin dipnottaki değerlendirmesi.

¹³⁷ Bkz. age. XVII, 169-170, XXXV, 456; XXXV, 512.

¹³⁸ Tirmizî'nin bu rivayeti ile ilgili bir tenkit için bkz. Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 30-31.

¹³⁹ Kırbaçoğlu, bu rivayette yer alan, Hz. Ali ve soyuna tabi olunmasının istenmesini, bir hanedanın saltanatına zemin hazırladığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Bkz. Kırbaçoğlu, M. Hayri, *İstismara Elverişli*

ravilerin birçoğunda karşımıza çıkan "el-Kûfi" nisbeti, hadisin anlamının bu yönde genişletilebileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Çünkü Kûfe'nin uzun süre Şia'nın önemli merkezlerinden birisi olduğu bilinen bir gerçektir.

Bu iki hadisin iki ayrı zamanda ve iki ayrı bağlamda dile getirildiği dikkate alındığında, onlar arasında var olduğu sanılan tearuzun¹⁴⁰ olmadığını, ikisinin söylendiği yerlerdeki farklılığın, rivayetleri dikkatle inceleyen kimsenin gözünden kaçmaması gerektiğini düşünüyoruz. Hadisin Veda hutbesinde geçen rivayetlerinin sahih olanlarında "Ehl-i beyt'ten" söz edilmemesine karşın, Peygamberin Gadîru Hum'da yaptığı konuşmanın sahih rivayetlerinde Ehl-i beyt'ten söz edilmiş olması da bu kanaatimizi teyit etmektedir. Nitekim hadis musanniflerinin, Ehl-i beyt'in dile getirildiği Gadîru Hum konuşmasını eserlerinin Fedail ve Menakıb bölümlerine, sadece Allah'ın kitabına bağlılığın dile getirildiği Veda haccında geçen konuşmayı Menasik veya Hac bölümlerine almış olmaları, onların bu inceliğe dikkat ettiklerini göstermektedir. Özellikle Müslim'in, *sekaleyn* adıyla meşhur olan bu hadisin, Zeyd b. Erkam tarafından nakledilen Gadîru Hum'daki konuşma ile ilgili rivayeti, Kitabı fedâilî's-sahabe'de zikrettiği halde, Câbir b. Abdillâh tarafından nakledilen Veda hutbesi'nde geçen konuşmayı Kitabı'l-hac'da kaydetmiş olması bu farklılığa dikkat ettiğini göstermektedir. İmam Malik'in de belağât türü bir rivayet olarak kaydettiği "*Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünneti*" şeklindeki rivayet, senedindeki ravilerin zikredilmemiş olması sebebiyle eleştirilebilir. Ancak aynı hadisin İbn Hişâm'daki rivayeti sağlam görünmektedir. Hz. Peygamber'in, Veda hutbesi'nde Kitabullah'ı, muhtemelen sonradan gelen diğer bir grup insanın yanında, buna ilaveten "Peygamberinin sünnetini" söylemesi, Gadîru Hum'da da Kitabullah'ın yanında Ehl-i beyt'e saygılı davranılmasını istemesi mümkün değil midir? Acaba Hz. Peygamber, kayıtlı bir kasetçalar mıdır ki her yerde aynı şeyi söylesin, asla yeni bir şey ilave edemesin?

Bu durumda, "Ehl-i sünnet ve Ehl-i beyt olmak üzere iki itikadi mezhebe mensup bazı mutaassıpların mezhepleri lehine metne idrac yapmış olmaları" ihtimalini¹⁴¹ söylemeye gerek kalmadan iki rivayetin de sıhhatine hükmetmek mümkün olacaktır. Ayrıca Hz. Peygamber ve sünnetin dindeki yerini teyit eden birçok ayetin¹⁴² olduğu herkesin malumudur. Ancak Şia'nın, sekaleyn hadisine ideolojik bir anlam yüklemesi durumu, meselenin diğer bir boyutu olarak değerlendirilebilir.

→ →

Münbit Toprak Hadisler, İslamiyat, c: III, sy: 3, Ankara 2000, s. 130. Doğrusu Şia, rivayeti hep bu yönde kullanmıştır. Rivayetin sahih varyantları olmakla beraber, muhtevasının çarpıtıldığı bir gerçektir. Konuyu bir tez çalışması olarak ele alan Yusuf Açıkel'in bu rivayete ilgili olarak ulaştığı neticenin de bu kanaati teyit ettiği anlaşılmaktadır. Bkz. Ahmet Yıldırım, "*Yusuf Açıkel, Hadislerde Ehl-i Beyt*", Isparta 1999, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marife, yıl: V, sy: 1, Konya 2005, s. 229.

¹⁴⁰ Rivayetin bu yönü, araştırmalarında titizliği ile tanıdığımız Bünyamin Erul'un dikkatinden kaçmış olmalıdır. Onun ulaştığı bu kanaate iştirak edemiyoruz. Bkz. Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 26-29. Halbuki çalışmasında (s. 30), Zeyveli'den yaptığı nakilde, Zeyd b. Erkam'dan nakledilen rivayetin hac dönüşü Gadîru Hum'da yapılma ihtimalinin kuvvetli olduğunu nakletmektedir. O halde idrac değil, iki ayrı konuşmanın rivayet edildiği düşünülmelidir. Erul'un bu konu ile ilgili bazı tespitlerine yönelik bir tenkit yazısı için Bkz. Acar, Yusuf, "*Hadis Metinlerini Anlamada Öznellik Sorunu*", Marife, yıl: I, sy: 3, Konya, 2002, s. 153-160; ve bu eleştiriye verilen cevap için bkz. Erul, "*Tevil'i Nesnel Yorum'u Öznel Gören Bir Eleştiriye Cevap*", Marife, yıl: II, sy: 1, Konya 2002, s. 231-246.

¹⁴¹ Bkz. Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 31.

¹⁴² Bkz. Âl-i İmrân suresi (3), 32, 132; Nisâ suresi (4), 59; Nur suresi (24), 56; Ahzâb suresi (33), 21.

B- METİN TAHLİLİ VE TENKİDİ

a- Sekaleyn ve İtrat Kavramları

Arapça'da *Sekaleyn* kelimesi, (سكّال) mastarından türetilen tesniye bir isimdir. Bu fiilin kökü, bir işi ağırdan almak, bir şey kendine ağır gelmek anlamlarını taşımaktadır. Hz. Peygamber, "Ben size sekaleyni bırakıyorum" hadisinde, Allah'ın Kitabı ile Ehl-i beytini, sekaleyn olarak adlandırmıştır. Çünkü onlara bağlanıp gereğince davranmak zor bir iştir. Her güzel şeye de sakıl denilir. O ikisine sekaleyn denilmesi, onların konumunu yükseltmek ve değerini artırmak içindir. Sekaleyn ile insanlar ve cinlerin kastedildiği de olur.¹⁴³ Sekaleyn denilmesi, onları dikkate alıp gereğince amel etmenin zor olmasından kaynaklanmaktadır. Her önemli ve güzel şeye, *sekal* denilir. Kitap ve Ehl-i beyt'in kadrini yüceltmek ve onların konumuna ağırlık kazandırmak için bu tabir kullanılmıştır.¹⁴⁴ Nevevî de, sekaleyn kelimesini, aynı ifadelerle izah etmektedir.¹⁴⁵

İtrat kelimesi ise, bir kökten çıkan dallar, kişinin nesli, aşireti gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴⁶ Mübarekpûrî, *İtrat* kelimesinin, Ehl-i beyt kelimesiyle açıklandığını belirtmektedir.¹⁴⁷ Ehl-i beyt'i konu alan çalışmada Bahaüddin Varol, bu konu ile ilgili diğer görüşlere de işaret etmiştir.¹⁴⁸

"Biz senin üzerine ağır bir söz indireceğiz"¹⁴⁹ ayet-i kerimesindeki "sekîl" kelimesi manevi açıdan ağır anlamında, "Ey sekaleyn size hesap soracağız"¹⁵⁰ ayeti ile Cuma namazına gitmenin fazileti ile ilgili hadiste¹⁵¹ "sekaleyn" kelimesi, insanlar ve cinler anlamında kullanılmaktadır. Ancak burada kullanılan sekaleyn ile incelediğimiz hadiste kullanılan sekaleyn kelimesinin aynı anlamda olmadığı açıktır.

Sekaleyn hadisinde, *İtrat* kelimesinin müradifi olarak kullanılan Ehlü'l-beyt terimi, Kur'an'da üç yerde geçmektedir. Hud Suresinin 73. ayetinde, Hz. İbrahim'in hanımını anlamında, Kasas suresi 12. ayetinde Nil Nehrine bırakılan Musa'ya bakıcı olacak bir *aile* anlamında, Ahzab suresi 33. ayetinde ise Hz. Peygamberin hanımları anlamında kullanılmıştır. *İtrat*'ın, Abbâs(r.a), Hz. Ali(r.a) ve Haris b. Abdulmuttalip ile Ebu Talib'in diğer oğulları olmak üzere tüm Haşimoğulları olduğunu söyleyen İbn Teymiye'nin¹⁵², Zeyd b. Erkam rivayetini esas aldığı anlaşılmaktadır. Bunun isabetli bir görüş olmadığını düşünüyoruz. Çünkü hadisin rivayetlerinde, Hz. Peygamber, *İtrat* ve Ehl-i beyt terimini peş peşe aynı anlamda kullanmıştır.

Özet olarak söylemek gerekirse, -Hz. Peygamberin kendi ifadeleriyle de açıklandığı gibi- sekaleyn ile, Allah'ın Kitabı ve Ehl-i beyt kastedilmektedir. Bu hadiste, *İtrat*

¹⁴³ Bkz. Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sihâh tâcül-lüğa ve sıhahu'l-arabiyye*, thk. A. Abdülgaffar Atâr, Mısır 1956, IV, 1647; Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *Esâsü'l-belâğa*, Beyrut 1965, s. 74; İbnü'l-Esir, Mübarek b. Muhammed, *en-Nihaye fi garibi'l-hadis*, thk. M. M. Tanahî, T. Ahmed Zâvî, Kum 1342, I, 216-217; İbrahim Enîs v.d. *el-Mu'cemu'l-vasîl*, Beyrut 1972, I, 98.

¹⁴⁴ İbn Esîr, *Nihâye*, I, 216-217.

¹⁴⁵ Nevevî, Muhyiddin, *Sahîhu Müslim bi şerhi'n-Nevevî*, Beyrut ts. XV, 180.

¹⁴⁶ Bir kimsenin *İtrası*, genel olarak akrabaların veya oğulları, erkek torunları ile amcaoğullarından oluşan yakınlarıdır. Peygamberin *İtrası*, Abdulmuttalip oğullarıdır. Bkz. Zemahşerî, age. s. 408; İbnü'l-Esir, age. III, 177; İbrahim Enîs v.d. age. II, 582.

¹⁴⁷ Mübarekpûrî, Muhammed b. Abdurrahman, *Tuhfetü'l-ahvezi bi şerhi camiî't-Tirmizî*, Kahire 1963, X, 288.

¹⁴⁸ Varol, M. Bahaüddin, *Ehl-i Beyt Kavramsal Boyut*, Konya 2004, s. 38-40.

¹⁴⁹ Müzzemmil suresi, (73), 5.

¹⁵⁰ Rahman suresi(55), 31.

¹⁵¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 457.

¹⁵² İbn Teymiyye, age. VII, 395.

kelimesi de Ehl-i beyt'e müradif olarak kullanılmış olup aynı anlama gelmektedir.

b. Metin Tahlili ve Değerlendirmesi

Buraya kadar yaptığımız inceleme sonucunda, Câbir b. Abdillâh'dan gelen rivayet ile kısmen Ebu Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen rivayetlerin, bize, Hz. Peygamberin Veda haccındaki konuşmalarını yansıttığı kanaatine varmış bulunmaktayız. Zaten hadis musanniflerinin, bu rivayetleri eserlerinde kaydettikleri bölümlere bakıldığında, onların da bunu dikkate aldıkları görülmektedir.

Hz. Peygamber'in sekaleyni bıraktığını anlatan hadislerin bazı varyantlarında, "...Allah'ın kitabı ki, onda hidayet ve nur vardır. Kim ona tabi olursa hidayet üzere olur, kim de terk ederse dalalet üzere olur"¹⁵³ buyrulduğu halde, Ehl-i beyt'le ilgili sahîh rivayetlerde onlara ittihadan bahsedilmemesi, anlamlıdır. Çünkü Peygamber haricindeki insanların hak üzere olacaklarının garantisi yoktur. Kur'an'daki, "*Sen istediğini hidayete erdiremezsin, ancak Allah, dilediğini hidayete erdirir*"¹⁵⁴ ayeti de bunu teyit etmektedir.

Hadisin bazı tariklerinde aktarılan Gadîru Hum konuşmasında, Hz. Peygamber'in "*Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim de icabet edeceğim vakit yaklaşıyor*" demesi, adeta vefatının yaklaştığını hisseden müşfik bir aile reisinin, çevresinden, geride kalan yakınlarının gözetilmesini isteyen üslûbunu görmekteyiz. Bir insan olarak bundan daha tabii ne olabilir ki? Yine bu bağlamda, "*Ehl-i beyt'im hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum*" diyerek bunu vurguladığını görmekteyiz. Yoksa hadiste, Ehl-i beyt'in -hatta zürriyetlerini de içine alacak bir şekilde- ilelebet doğru yolda olacağı ve onlara itaatini dini bir sorumluluk olduğu şeklindeki şif algılama, yorumlama ve bunu hem dini bir esas hem de siyasi bir dayanak haline getirme kastedilmemiştir.

Sekaleyn hadisi çerçevesinde, Ehl-i beyt'in kimler olduğu tartışılmamıştır. Bu tartışmanın, sahabe döneminde, hatta hadisin sahabi ravisi Zeyd b. Erkam tarafından başlatıldığını görmekteyiz. O, kendisine yöneltilen, "Ehl-i beyt'in kimler olduğu ve Peygamber hanımlarının Ehl-i beyt'ten olup olmadığı" sorusuna "Hanımları da Ehl-i beyt'indedir. Ancak onun esas Ehl-i beyt'i, kendisi gibi, kendilerine sadaka haram kılınanlardır, demiştir. Husayn, "onlar kimlerdir?" diye sorunca Zeyd'in: "onlar, Ali'nin âli, Ca'fer'in âli, ve Abbâs'ın âli'dir" diye cevap vermesi, onun Hz. Peygamberin hanımlarını da Ehl-i beyt'ten saymakla beraber, esas Ehl-i beyt olarak, onun müslüman olan amcalarını ve amcaoğullarını ön plana çıkardığını göstermektedir. Tabii ki bu, Zeyd'in kendi kanaati, bir başka ifadeyle sahabi kavlidir. Mutlak doğru olduğu iddia edilemez. Çünkü hiçbir sahabi masum ve yanılmaz değildir. Asr-ı saadet dönemini az çok tanıyan herkes, Peygamber nezdinde, Zeyd b. Erkam'dan daha ağırlıklı bir yeri ve değeri olan sahabilerin bile yanıldıklarını, hatalarını anlayınca düzelttiklerini bilir. Bu bağlamda Zeyd'in sözleri, kendine ait bir kanaat olarak değerlendirilmek durumundadır. Zaten, Ahzâb Suresindeki Tathîr ayeti ile Kisâ' hadisi, Ehl-i beyt çerçevesine girenlerin tespiti konusunda, sekaleyn hadisinden daha çok ilgilidir. Onlar dikkate alınmadan Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunu tespitte kalkışmak, bizi yanlış kanaatlara götürebilecektir. Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunu tespit etmekte dikkate alınması gereken kisâ hadisinin birçok rivayeti vardır. Konunun farklı bir boyutu ile ilgili olan bu rivayetlerin değerlendirilmesine burada girmeyeceğiz. Çünkü onların burada ele alınması hem makale çerçevesinin dışındadır, hem de

¹⁵³ Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 37, (IV, 1874).

¹⁵⁴ Kasas suresi (28), 56.

konuyu oldukça uzatacaktır.

Sekaleyn hadisinin rivayetlerinde yer alan ifadelerden, Ehl-i beyt'in, Kur'an gibi ümmetin sapıtmasını sağlayacak bir hidayet rehberi olduğu anlaşılabilir mi? Bütün rivayetlerde, ümmetin sapıtması için tavsiye edilen ortak unsur, Allah'ın kitabıdır. Zaten bu da, Kur'an'daki "*Hepiniz toptan Allah'ın ipine sımsıkı sarılın*"¹⁵⁵ ayetinin değişik bir şekilde ifade edilmesinden başka bir şey değildir.

Allah Teala, kullukla ilgili imtihanlarını başarıyla veren İbrahim (a.s.)'a bir mükâfat olmak üzere, "*Ben seni tüm insanlara imam/önder yapacağım*" buyurmuş; İbrahim (as), kendi arzusunu, "*zürriyetimi de*" diyerek arz etmiştir. Bunun üzerine, Allah Teala'nın, Sünnetullah'ını beyan eden bir ifadeyle "*Zalimler benim ahdime nail olamazlar*"¹⁵⁶ buyurması, sekaleyn hadisinin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda dikkate alınmalıdır. Peygamberlerin zürriyetlerinin hidayet üzere olacakları garantisi olmaması sebebiyle, "*zalimler benim ahdime nail olamazlar*" buyrulmuştur. Tarih boyunca birçok peygamber gelip geçmiştir, onların zürriyetleri doğru çizgiyi koruyabilmişler midir? Aslında her insanın ecdadı arasında bir peygamber (en azından insanların atası olan Hz. Adem) yok mudur? Peki, nesiller nerelere sürüklenmişlerdir? Özet olarak söylemek gerekirse, Peygamberler, kendilerine verilen görevin bir gereği olarak gerçek hidayet rehberidirler, ondan sonra gelenlerin rehberliği, Kur'an ve sünnete uygun hareket etmeleri ile mukayyettir. İster ecdadı Peygamber olsun, ister olmasın.

Hadisin bazı rivayetlerinde, sadece Allah'ın kitabı için, "*semağan arza uzatılan bir ip*" denildiği halde, Ehl-i beyt için bunun söylenmemesi, hadisteki iki sakıl'ın fonksiyonlarının farklı olduğuna işaret olsa gerektir.¹⁵⁷ Kaldı ki hak, insanlara değil, insanlar hakka tabi olma durumundadır. Hakkın esası Allah'ın kitabı ve onun masum olan Rasulü'dür. Şayet Ehl-i beyt (ve zürriyeti), Kur'an gibi veya onun ardı sıra, bir hidayet kaynağı olsaydı, bu Kur'an ayetlerinde defalarca vurgulanırdı. Nitekim İbn Teymiye sekaleyn hadisi ile ilgili olarak şöyle demektedir: "*Hak, Nebî (sav) dışında hiçbir kimse ile devamlı beraber (sabit) olmaz. Şayet Hak Hz. Ali ile sabit ve kaim olsaydı, onun da Nebî (sav) gibi masum olması gerekirdi. Onlar (Şia) cahillikleri yüzünden bu iddiada bulunuyorlar.*"¹⁵⁸

"*Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünneti*" rivayetini de düşünerek, Kur'an ayetlerine baktığımız zaman, sünnetin konumunun Ehl-i beyt'in konumundan fevkalade üstün olduğunu görmekteyiz. Nitekim bir âyet-i kerime'de şöyle buyrulmaktadır: "*Şüphesiz sizden Allah'ı ve ahiret gününü arzu eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için, Allah'ın Rasulü'nde pek güzel bir örnek vardır.*"¹⁵⁹ Hz. Peygamberin verdiği karar ve ictihadlarının, sünnetinin bağlayıcı olduğu da "*Hayır iş bildikleri gibi değil, Rabbine and olsun ki, onlar aralarında çıkan çapraşık işlerde seni hakem yapıp da, verdiği hükme, işlerinde hiçbir darlık duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe, iman etmiş olmazlar*"¹⁶⁰ buyrularak beyan edilmiştir. Ayrıca Allah'a itaatın ardı sıra, Peygambere

¹⁵⁵ Âl-i İmrân (3), 103.

¹⁵⁶ Bakara Suresi (2), 124.

¹⁵⁷ Zeyveli de söz konusu rivayeti, Kur'an'ın hidayetine uyulması, Ehl-i beyt'in beşerî haklarının gözetilmesi gerektiği şeklinde yorumlamaktadır. Bkz. Zeyveli, age. s. 22.

¹⁵⁸ İbn Teymiyye, age. IV, 240-241.

¹⁵⁹ Ahzâb suresi (33), 21.

¹⁶⁰ Nisa suresi (4), 65.

itaati sarîh lafızlarla emreden bir çok ayetin olduğu¹⁶¹ bilinen bir gerçektir. Nitekim Hz. Peygamber (sav) de, şu ikazda bulunmuştur: "*Dikkat ediniz, bana kitab(Kur'an) ve onunla beraber onun bir benzeri de verilmiştir. Dikkat ediniz, herhangi bir adam karnı tok olarak koltuğuna yaslanır ve şöyle der: Siz bu Kur'an'a sarılın. Onda helâl bulduğunuzu helâl sayın, haram bulduğunuzu da haram sayın...*"¹⁶²

Bu ve benzeri ayet ve hadislerdeki sarîh ifadeler, Kur'an ile Peygamberin sünnetinin, kalıcı ve daimi hidayet rehberi olduğunu göstermektedir. Ehl-i beyt'ten olsun olmasın herkes buna tabii olmak durumundadır.

SONUÇ

Sekaleyn hadisi birden çok sahâbi tarafından rivayet edilmiştir. Bu rivayetler arasında lafız ve mana farklılıkları bulunmaktadır. Rivayetler lafzen mütevatir değildir. Hadisin mana yönüyle bir bütün halinde mütevatir olduğunu söylememiz de imkânsız görünmektedir. Sadece, hadiste geçen "*Allah'ın kitabına bağlılık*" ifadesi için, manen mütevatirdir denilebilir. "*Peygamberin sünnetine bağlılık*" ve "*Ehl-i beyt'e saygılı olunup vakarlarının korunması*" şeklinde özetlenebilecek farklı rivayetleri ise, sahîh olan birer haber-i vahit olarak değerlendirilebilir.

Sekaleyn hadisi ile ilgili dile getirilip incelenen rivayetler bize, tek bir konuşmayı veya olayı nakletmemektedir. Bazı rivayetler, Hz. Peygamberin Veda haccında yaptığı konuşma ile ilgili hadisleri naklederken, diğer rivayetler ise, Nebî (sav)'in Veda haccından dönerken, daha çok Medinelilerin bulunduğu bir topluluğa yaptığı konuşmayı aktarmaktadır. Bu ikinci konuşmada, önceki rivayetlerden farklı olarak Ehl-i beyt'le ilgili tavsiyeler dile getirilmiştir. Bu sebeple, sekaleyn hadisinin, temel kaynaklarda yer alan sahîh rivayetleri arasında teâruz olmadığı gibi, mezhep propagandası için yapılan bir ziyadede söz etmek de mümkün görünmemektedir.

Sekaleyn hadisi, Ehl-i beyt'in Peygamberden sonra hukukunun korunmasını isteyen tavsiyeleri içermektedir. Ancak bu hadisten, özellikle de Zeyd b. Erkam'ın kendi kanaatini yansıtan beyanlarından hareketle Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunu tespit etmek doğru bir kanaate ulaştırmayacaktır. Ehl-i beyt'in, sünnet ve ona uyan alimler olduğunu söylemenin isabetli bir tespit olmadığını düşünüyoruz. Onları tespit etmek için, Tathîr Ayeti ile Kisâ Hadisi dikkate alınıp değerlendirilmelidir.

Ehl-i beyt'in, Şia'nın iddia ettiği gibi, Kur'an seviyesinde veya onun ardından bir hidayet kaynağı olarak görülmesi mümkün değildir. Hem sekaleyn hadislerinin değerlendirilmesi, hem de Kur'an'da anlatılan Peygamber yakınları ile ilgili olaylar ve insanlık tarihinin bizlere kadar aktarılan gelen gerçekleri, böyle bir garantinin hiç kimseye bahşedilmediğini göstermektedir. Kıyamete kadar kalıcı rehberliğin kaynağı, Allah'ın kitabı olan Kur'an-ı Kerîm ve bu kitapta güzel bir örnek olarak gösterilen Peygamber (sav)'in sünnet ve sıreti olacaktır.

¹⁶¹ Bkz., Âl-i İmran suresi (3), 32, 132; Nisa suresi (4), 59; Maide suresi (5), 92; Enfal suresi (8), 20 vd.

¹⁶² Ebu Davud, Sünen, 5 (4604). Hadisin farklı kaynaklardaki rivayetleri için bkz. Abdurrezzak, *el-Musannef*, (Ma'mer b. Raşid, *el-Câmi'*) X, 453; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 367; İbn Mâce, *Mukaddime*, 2 (12-13); Ebu Davud, *Harec*, 31 (3050); Tirmizî, *İlm*, 10(2672, 2673).